

1^ο ΓΕΛ ΦΙΛΙΠΠΙΑΔΑΣ

Ερευνητική εργασία (project) Α΄ Λυκείου

Επιθετικότητα και παραβατικότητα στη νεανική ηλικία - έμφαση στο σχολικό περιβάλλον :

Μορφές, παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της, συνέπειες και τρόποι διαχείρισης κρίσεων

Σεπτέμβριος 2011– Ιανουάριος 2012
Φιλιππιάδα

Ομάδα Α΄ Εισαγωγή, ορισμοί, θεωρίες

Ευτυχία Γεωργάνου
Μαρκέλλα Ασπρούδη
Γεωργία Ανυφαντή
Δημήτρης Διαμάντης

Ομάδα Β΄ - Έρευνα με ερωτηματολόγια

Κακοσίμος Λάζαρος
Σακαγιάννης Γιώργος
Κίτσου Κων/να

Ομάδα Γ΄ Παράγοντες και αίτια

Ζέρβα Λαμπρινή
Κιόσγια Γίονα
Λαινά Σπυριδούλα
Μπαντούνα Δήμητρα

Ομάδα Δ΄ Χαρακτηριστικά θύτη-θύματος - Συνέπειες σχολικού εκφοβισμού

Θάλεια Φλεμετάκη
Μαρία Μιχάλη
Χαρά Κωστάκου
Μαρίνα Φλυτούρη

Ομάδα Ε΄ Προτάσεις - Αντιμετώπιση

Ευθυμίου Ναυσικά
Κασσάρα Θεοδώρα
Καραλή Κυριακή
Σουκουβέλου Δήμητρα

Επιβλέπουσες καθηγήτριες

Ντάκουλα Αικατερίνη ΠΕ02
Ζιάκα-Σόφου Ζωίτσα ΠΕ02

«Η κραυγή» του Edvard Munch – Εθνική Πινακοθήκη Νορβηγίας, Όσλο

Περίληψη

Η βία δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις των παιδιών με την οικογένεια, τους συνομηλίκους και τους δασκάλους. Φυσικά βλάπτει και τα ίδια τα επιθετικά παιδιά, γιατί δε τους εμποδίζει –να υιοθετήσουν αποδεκτές συμπεριφορές για την ομαλή ένταξη τους στο κοινωνικό σύνολο. Τα επιθετικά παιδιά έχουν ως **πρόθεση** να βλάψουν καθέναν που συναναστρέφεται μαζί τους, αλλά και να προκαλέσουν καθετί που θα μπορούσε να προκαλέσει πόνο και στενοχώρια σε άλλο άτομο.

Επιθετικότητα και βία υπάρχουν σήμερα παντού: στην οικογένεια, στο σχολείο, στον αθλητισμό, στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο, στις διεθνείς σχέσεις, στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο. Η οικογένεια και το σχολείο με τον κοινωνικοποιητικό τους ρόλο αναλαμβάνουν την αποστολή όχι μόνο να μειώσουν τις επιθετικές αντιδράσεις των μελών τους, αλλά και να δώσουν στο κοινωνικό σύνολο ανθρώπους πράους, ειρηνικούς και με λιγότερη επιθετικότητα.

Οι προστριβές μεταξύ παιδιών αποτελούν φυσιολογικό, αποδεκτό φαινόμενο στα πλαίσια ισορροπημένων, ισότιμων σχέσεων. Όμως, όταν ένα άτομο εκτίθεται επανειλημμένα και για μακρό χρονικό διάστημα σε αρνητικές πρακτικές εκ μέρους

ενός ή περισσότερων άλλων, μιλάμε για εκφοβισμό, «bullying» κατά την αγγλική ορολογία. Εμφανίζεται με τη μορφή του λεκτικού εκφοβισμού, του κοινωνικού εκφοβισμού, του σωματικού εκφοβισμού (χτυπήματα, σπρωξίματα, κλωτσιές), του ηλεκτρονικού εκφοβισμού (εκβιασμός μέσω διαδικτύου και ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, μέσω μηνυμάτων στο κινητό τηλέφωνο).

Τα αίτια συνήθως δημιουργούνται από τον κύκλο που περιβάλλει το παιδί. Είναι συνήθως κοινωνικά, οικογενειακά, αλλά και ψυχοδυναμικά και μπορεί να προκληθούν και από το ίδιο το σχολείο. Στην παρούσα εργασία από την έρευνα που έγινε με ερωτηματολόγια διερευνήθηκαν τα χαρακτηριστικά των θυτών και των θυμάτων και αναζητήθηκαν τα αίτια που τους οδήγησαν σε τέτοιες συμπεριφορές καθώς και τα συναισθήματα που ένιωσαν. Τέλος, γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένες προτάσεις για την αντιμετώπιση προβληματικών καταστάσεων τόσο σε επίπεδο οικογένειας και προσωπικό, όσο και σε επίπεδο σχολείου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή.....σελ.6
Παραβατικότητα-επιθετικότητα.....σελ.7
Σχολικός εκφοβισμός.....σελ.10
Έρευνα.....σελ.12
Αίτια και παράγοντες σχολικού εκφοβισμού.....σελ.22
Συνέπειες σχολικού εκφοβισμού.....σελ.24
Προτάσεις-Αντιμετώπιση.....σελ.29
Συμπεράσματα έρευνας.....σελ.39
Παράρτημα.....σελ.41
Βιβλιογραφία.....σελ.46

Εισαγωγή (Ομάδα Α)

Αφορμή για τη **ανάπτυξη** αυτής της εργασίας ήταν ο έντονος προβληματισμός σχετικά με τα επεισόδια βίας, τα οποία εκτυλίσσονται το τελευταίο διάστημα, από μέρους των μαθητών και η αναζήτηση τρόπων αντιμετώπισης του φαινομένου αυτού.

Στο πρώτο μέρος περιλαμβάνεται το θεωρητικό και εμπειρικό πλαίσιο της νεανικής παραβατικότητας. Αρχικά γίνεται η οριοθέτηση του προβλήματος που τίθεται προς μελέτη και στη συνέχεια επιχειρείται μια καταγραφή της έρευνας που πραγματοποιήθηκε για την κατανόηση της έκτασης του φαινομένου. Έπειτα καταγράφονται οι κυριότερες θεωρίες που χρησιμοποιήθηκαν για την κατανόηση της νεανικής παραβατικότητας και ειδικότερα της σχολικής βίας.

Στο δεύτερο μέρος καταγράφονται τα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων, ο ρόλος της κοινωνικοποίησης στην πρόληψη της εκδήλωσης παραβατικότητας, ενώ ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στο ρόλο της οικογένειας στην εμφάνιση παραβατικότητας από τα νεαρά μέλη της και στο ρόλο της στην αποτροπή εκδήλωσης βίας από μέρους τους.

Όσον αφορά την οικογένεια, εξετάζονται πιο αναλυτικά κάποιοι παράγοντες, οι οποίοι μέσα από ερευνητικά δεδομένα φαίνεται ότι δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες είτε για την εκδήλωση παραβατικότητας είτε για την μη επιτυχή αποτροπή αυτής. Τέτοιοι παράγοντες είναι η ατελής οικογενειακή δομή, η έλλειψη γονεϊκού ελέγχου, η ενδοοικογενειακή βία και η εγκληματικότητα των ίδιων των γονέων. Ο λόγος που δίνεται έμφαση στον παράγοντα οικογένεια είναι γιατί δεν μπορεί να αγνοηθεί ένα τόσο σημαντικό στοιχείο για την κατανόηση της παραβατικότητας των νεαρότερων μελών της.

Επίσης, δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη σχολική βία. Αρχικά οριοθετείται το πρόβλημα της σχολικής βίας, αναφέρονται τα χαρακτηριστικά των θυτών και των θυμάτων και στη συνέχεια εξετάζεται ο ρόλος του σχολείου στην εκδήλωση της. Έπειτα καταγράφονται κάποιες προτάσεις για το ρόλο που πρέπει να έχει το σχολείο και πιο συγκεκριμένα ο εκπαιδευτικός για την αποτροπή εκδήλωσης βίας και επιθετικότητας από τους μαθητές στο χώρο του σχολείου, αλλά και για την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων.

Παραβατικότητα

«Παραβατικότητα= [στην εγκληματολογία] η παράνομη συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από παραβάσεις νομικών και κοινωνικών κανόνων»
Μπαμπινιώτης, 1998, σ. 1331)

β.: «Παρέκκλιση=...1. Η απομάκρυνση από την αρχική, την ορθή ή τη διακηρυγμένη πορεία .... 2. Η απομάκρυνση από τους ηθικούς κανόνες ...» (Μπαμπινιώτης, 1998, σ. 1354)

Επιθετικότητα

Ο όρος επιθετικότητα θεωρείται πολύ γενικός ή αόριστος και ορισμένοι προτείνουν να μην τον χρησιμοποιούμε, αλλά να γίνεται μια καταγραφή κατά πόσο υπάρχει μια αρνητική στάση – διάθεση. Από πολλούς ερευνητές έχει γίνει προσπάθεια ορισμού της επιθετικότητας. Ο Berkowitz την ορίζει ως την συμπεριφορά εκείνη της οποίας ο σκοπός είναι η βλάβη και ο τραυματισμός. Άλλοι θεωρούν ότι επιθετικότητα υπάρχει, όταν προκαλείται ζημιά, τραυματισμός, καταστροφή, εξαφάνιση ενός οργανισμού ή ενός υποκατάστατου του οργανισμού. (Berkowitz, ...). Berkowitz L. : Aggression: A social psychological analysis. New York, McGraw-Hill, 1962

Μια επιθετική συμπεριφορά μπορεί να είναι απροκάλυπτη, φανερή ή να είναι καλυμμένη. Ο θυμός είναι ένα πρωτόγονο συναίσθημα επιβίωσης, τόσο αναγκαίος όσο και το δέρμα που μας προστατεύει. Είναι αποδεκτός όμως;

Οι μεγάλοι φαίνεται πως έχουν δικαίωμα να θυμώνουν με τα παιδιά; Ο θυμός εμφανίζεται από τους πρώτους μήνες της ζωής **η** στα μικρά παιδιά ιδιαίτερα με αυτοκαταστροφικές μορφές όπως το να κρατούν την αναπνοή τους, ενώ αργότερα εμφανίζεται η εχθρική, εκδικητική συμπεριφορά προς τους άλλους. Θα λέγαμε, ότι η επιθετική συμπεριφορά εκδηλώνεται με σκοπό να βλάψει, να θίξει η ακόμα και να τραυματίσει το άτομο στο οποίο απευθύνεται .

Τι κρύβεται πίσω από την επιθετικότητα

Πρόκειται για πράξη και σχετίζεται με σκέψεις, σωματικές αλλαγές και στρες. Η καταστροφική συμπεριφορά είναι επιθετικότητα. Η ειρωνεία, η αδιαφορία είναι είδος κρυφής επιθετικότητας.

Μια μορφή επιθετικότητας είναι η παθητική η οποία περιλαμβάνει όλες τις μορφές επιθετικότητας, αλλά χωρίς ενεργητικό τρόπο π.χ. βλέπουμε παιδιά να πέφτουν κάτω, να μη κτυπούν κανένα. Ξαφνικά κυλιούνται στο πάτωμα την ώρα του μαθήματος, ξαπλώνουν στα **πάνω** θρανία κ.λ.π. Το συναίσθημα που κρύβεται πίσω από την επιθετικότητα είναι ο θυμός. Ο θυμός είναι δευτερογενές συναίσθημα δηλ. κάποια άλλα συναισθήματα τον έχουν προκαλέσει. Αυτά συνήθως είναι ο φόβος και η απογοήτευση. Φόβος για αποτυχία, φόβος ότι δεν τον αποδέχονται όπως είναι. Φόβος ότι δεν αξίζει, φόβος ότι δεν θα τα καταφέρει.

Το αποτέλεσμα; **χαμηλή αυτοεκτίμηση, συναισθήματα αναξιοτήτας** οπότε τι κάνει; Αποσύρεται, κάθεται σε μια γωνιά και ορισμένες ώρες δεν ενοχλεί κανένα. Δε συμμετέχει στο μάθημα, γιατί φοβάται ότι θα κάνει λάθος. Κλείνεται στον εαυτό του, δεν επικοινωνεί με κανένα. Τα υπόλοιπα παιδιά βλέποντας τέτοια συμπεριφορά αποφεύγουν να το κάνουν παρέα. Το παιδί βλέποντας ότι δεν το κάνουν παρέα οι

συμμαθητές του επιβεβαιώνει την αρχική του πεποίθηση ότι δεν αξίζει. Λέει με τη μορφή εσωτερικού διαλόγου «Δε με κάνουν παρέα οι συμμαθητές ή οι συμμαθήτριες μου γιατί δεν αξίζω». Έτσι δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος, ο κύκλος της αποτυχίας, της αναξιοσύνης που δυστυχώς επεκτείνεται πέρα από το σχολείο.

ΒΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η βία δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις των παιδιών με την οικογένεια, τους συνομηλίκους και τους δασκάλους. Φυσικά βλάπτει και τα ίδια τα επιθετικά παιδιά, γιατί δε τους επιτρέπει να υιοθετήσουν αποδεκτές συμπεριφορές για την ομαλή ένταξη τους στο κοινωνικό σύνολο. Επιθετικά παιδιά θεωρούμε αυτά που είναι ανυπάκουα, αρνητικά, δείχνουν απάθεια, συμπεριφέρονται αντιδραστικά και προκλητικά στα μέλη της οικογένειάς τους και τους γύρω και γενικά σε κάθε άτομο που νομίζουν πως ασκεί εξουσία πάνω τους. Έχουν ως **πρόθεση** να βλάψουν καθέναν που συναναστρέφεται μαζί τους, αλλά και να καταστρέψουν καθετί που θα μπορούσε να προκαλέσει πόνο και στενοχώρια σε άλλο άτομο. **Αν δεν υπάρχει αυτή η πρόθεση, όση ζημιά ή προβληματισμό κι αν προκαλεί μια αντιδραστική παιδική συμπεριφορά, δε μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε ως επιθετική (ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΛΕΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ**, Εισηγήτρια: ΛΙΤΑΙΝΑ ΣΥΡΜΩ, Φιλολόγος, Διευθύντρια ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής, thess.pde.sch.gr/jm/index.php?option=com...view...93&id...)

Η επιθετικότητα στην οικογένεια και στο σχολείο.

Επιθετικότητα και βία υπάρχουν σήμερα παντού: στην οικογένεια, στο σχολείο, στον αθλητισμό, στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο, στις διεθνείς σχέσεις, στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, παντού, λες και η κοινωνία και η ανθρωπότητα, φροντίζει ν' αποκτή τη βία που της αξίζει ή ακριβέστερα παράγει τη βία που της χρειάζεται. Η οικογένεια και το σχολείο με τον κοινωνικοποιητικό τους ρόλο αναλαμβάνουν την αποστολή όχι μόνο να μειώσουν τις επιθετικές αντιδράσεις των μελών τους, αλλά και να δώσουν στο κοινωνικό σύνολο ανθρώπους πράους, ειρηνικούς και με λιγότερη επιθετικότητα. Τούτο όμως δεν είναι καθόλου μια εύκολη υπόθεση. Στην οικογένεια και στο σχολείο το παιδί είναι αναγκασμένο ν' αποδεχθεί όλες τις πολιτιστικές νόρμες και αξίες της ομάδας και μάλιστα αντίθετα από τις δικές του κληρονομικές, ορμικές κι ενστικτικές αξίες και τάσεις.

Σ' όλα αυτά, που συνιστούν μια συγκαλυμμένη επιθετική συμπεριφορά, το παιδί αντιδρά στην αρχή ενστικτωδώς και στη συνέχεια συνειδητά και με αντεπιθετικότητα. Η αδυναμία του ατόμου να κοινωνικοποιηθεί αλλά και της ομάδας να βοηθήσει σ' αυτήν τη διαδικασία, έχει ως αποτέλεσμα την αντίδρασή του, η οποία οδηγεί στην εκτροπή, την άρνηση, την εγκληματική και επιθετική συμπεριφορά.

2. Στο σχολείο:

α. Η διάψευση των προσδοκιών του δασκάλου για τους μαθητές του, οι δυσκολίες της μαθησιακής διαδικασίας, η αμφισβήτηση του ρόλου του από ορισμένα παιδιά και

η αυταρχική αγωγή, του εκπαιδευτικού, **πολύ συχνά δημιουργούν ή ενισχύουν την επιθετικότητα του προς τους μαθητές του.**

β. Αλλά και η επιθετικότητα των μαθητών προς το δάσκαλό τους έχει τις ρίζες της στην εξουσία του δασκάλου, στην αδυναμία ή και στην άρνηση του μαθητή να πειθαρχήσει και να αποδεχθεί τη σχολική κουλτούρα, στην αγνόηση της προσωπικότητας του παιδιού κατά την αξιολόγηση, στην απονομή στερεοτύπων και ετικετών, στη διάψευση των προσδοκιών των παιδιών για το δάσκαλό τους και στην ίδια την επιθετικότητα του εκπαιδευτικού. Ιδιαίτερη προσοχή οφείλουμε να δώσουμε ως γονείς και ως εκπαιδευτικοί στη σημασία της λεκτικής επιθετικότητας, η οποία είναι καταστρεπτική για την ανάπτυξη της προσωπικότητας, όταν έχουμε ως παραλήπτη τα μικρά παιδιά, που όχι μόνο δεν μπορούν να κρίνουν, αλλά και να αντισταθούν στην κρίση /κατηγορία που τα εντάσσουν γονείς, εκπαιδευτικοί ή άλλοι ενήλικοι.

γ. Η μίμηση εξάλλου γονεϊκών και διδασκαλικών προτύπων, ο ανταγωνισμός, ο στιγματισμός και η περιθωριοποίηση, όπως επίσης και η **κατηγοριοποίηση** είναι σημαντικές αιτίες για τη δημιουργία αμφίδρομης επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο ανάμεσα στα ίδια τα παιδιά.

Πότε χαρακτηρίζουμε ένα παιδί επιθετικό; Για καταλήξουμε να χαρακτηρίσουμε ένα παιδί ως επιθετικό, θα πρέπει να συνυπολογίσουμε τα εξής στοιχεία.

α. Τη διάρκεια της επιθετικής συμπεριφοράς του παιδιού, δηλαδή αν είναι μια συμπεριφορά που κρατά καιρό, βδομάδες, χρόνια, αν εμφανίζεται σε τακτά διαστήματα ή είναι ένα τελείως παροδικό φαινόμενο.

β. Την ηλικία και το φύλο του παιδιού: Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η «επιθετικότητα» του παιδιού κορυφώνεται, ως προς τη συχνότητα, στα δύο του χρόνια και από τα τρία ή τέσσερα χρόνια μειώνεται βαθμιαία, καθώς το παιδί κοινωνικοποιείται και συνειδητοποιεί πως πρέπει να φερθεί, για να είναι αποδεκτό από το κοινωνικό σύνολο. (<http://www.psychologia.gr/editions/child's%20development.html>)

Ωστόσο, αυτό δε σημαίνει ότι τα παιδιά σχολικής ηλικίας ή οι έφηβοι δεν εμφανίζουν καθόλου επιθετική συμπεριφορά. Αντίθετα, στο ομαδικό παιχνίδι, όπου εμπλέκονται τα παιδιά του σχολείου ή στις σύνθετες κοινωνικές σχέσεις που δημιουργούν, μπορεί να προκληθούν πιο πολλές εντάσεις και ξεσπάσματα. Στα μεγάλα παιδιά, όμως, αυτά μεταφράζονται περισσότερο σε ύβρεις, σχόλια ή πειράγματα και λιγότερο σε δαγκωματιές ή κλοτσιές, που θα χρησιμοποιούσαν τα νήπια. Όσον αφορά τον παράγοντα «φύλο», οι ειδικοί υποστηρίζουν ότι στα αγόρια η επιθετική συμπεριφορά είναι συχνότερη απ' ό,τι στα κορίτσια. Αυτό ίσως οφείλεται σε μια (ανδρογόνο) ορμόνη των αγοριών. Κυρίως, όμως, αντανακλά τα κοινωνικά πρότυπα και ρόλους που θέλουν να περάσουν οι γονείς στα παιδιά τους, σύμφωνα με τα οποία τα κορίτσια πρέπει να είναι υπάκουα και ήσυχα, ενώ τα αγόρια ζωηρά και φασαριόζικα.

γ. **Το βαθμό εχθρότητας, μίσους και εκδίκησης προς** τους άλλους, που μπορεί να έχουν μέσα τους οι επιθετικές ενέργειες του παιδιού. Αν αυτές οι ενέργειες τους συνοδεύονται από τέτοια συναισθήματα, τα οποία εκδηλώνει μάλιστα φανερά το ίδιο, τότε το γεγονός πρέπει να μας ανησυχήσει.

δ. **Τη δύναμη που έχει το παιδί να ελέγξει τον εαυτό του** και να σταματήσει να προκαλεί πόνο στους άλλους, νιώθοντας πως κινδυνεύει η ασφάλεια τους. Επομένως η προβληματική επιθετική συμπεριφορά ενός παιδιού είναι αυτή που διαρκεί πολύ καιρό (μήνες, χρόνια), περιέχει τα στοιχεία της παράλογης εχθρότητας του μίσους και της εκδίκησης ή της σκληρότητας απέναντι στους άλλους ανθρώπους (ή τα ζώα) και δεν ελέγχεται εύκολα από το παιδί, σε σημείο που δεν μπορεί να σταματήσει να προκαλεί πόνο στους γύρω του, καθώς και στον εαυτό του, καμιά φορά.

Είναι κοινός τόπος ότι το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας τα τελευταία χρόνια έχει προσλάβει ραγδαίες και ανησυχητικές διαστάσεις και μετατράπηκε σε καθημερινό κοινωνικό πρόβλημα.

Στις μέρες μας επικρατεί μια τάση ευδαιμονισμού και εύκολου πλουτισμού, η οποία έχει επηρεάσει σε σημαντικό βαθμό τη νέα γενιά. Τα κοινωνικά πρότυπα, τα οποία υπερπροβάλλονται και τονίζονται είναι συνήθως αρνητικά. Τα κατάλληλα πρότυπα τα οποία θα μπορούσαν να μιμηθούν οι ανήλικοι απουσιάζουν. Οι παραδοσιακές αξίες αμφισβητούνται και οδηγούν τους νέους στην ανυπαρξία υποβολής στόχων και σκοπών στη ζωή τους. Ο εύθραυστος χαρακτήρας των παραδοσιακών φορέων κοινωνικοποίησης και η εξασθένηση του κοινωνικού ελέγχου έχουν συνεισφέρει στην αύξηση της επιθετικότητας από μέρους των νέων.

Οι κοινωνικοί επιστήμονες άρχισαν να μελετούν τη βία και επιθετικότητα που εκδηλώνεται από τους μαθητές, τόσο στους χώρους των σχολείων, όσο και εκτός αυτών, τα τελευταία χρόνια, σε αντίθεση με τη συνολική νεανική παραβατικότητα, με την οποία ασχολούνται πολλοί μελετητές για πολλά χρόνια

(<http://www.otyposnews.gr/archives/7274>).

Έμφαση έχει δοθεί κυρίως στη συχνότητα, την ένταση και τη διάρκεια της, τις μορφές μέσα από τις οποίες εκφράζεται και τα χαρακτηριστικά των θυτών και των θυμάτων, χωρίς να γίνεται σημαντική αναζήτηση των αιτιών που οδηγούν τους μαθητές σε αυτή. Συνέπεια αυτού είναι να μην λαμβάνονται οι κατάλληλες τακτικές για την πρόληψη του φαινομένου και την προστασία τόσο των θυμάτων όσο και των θυτών της ενδοσχολικής, αλλά και εξωσχολικής βίας.

Ο **σχολικός εκφοβισμός** (αγγλ. *bullying*) είναι ένα φαινόμενο νεανικής παραβατικότητας, που εμφανίζεται σε πολλές χώρες του κόσμου. Το φαινόμενο της επιθετικότητας εναντίον συμμαθητών ονομάζεται ειδικότερα «εκφοβισμός» ή «θυματοποίηση» και αναφέρεται στις καταστάσεις όπου ο μαθητής υφίσταται βίαιες ή επιθετικές πράξεις επανειλημμένα από έναν συμμαθητή του ή από μια ομάδα

συμμαθητών του για να αποκλειστούν οι περιστασιακές, αθώες, αρνητικές ενέργειες που στοχεύουν έναν τυχαίο μαθητή κάθε φορά.

Οι προστριβές μεταξύ παιδιών αποτελούν φυσιολογικό, αποδεκτό φαινόμενο στα πλαίσια ισορροπημένων, ισότιμων σχέσεων.

Όμως, όταν ένα άτομο εκτίθεται επανειλημμένα και για μακρό χρονικό διάστημα σε αρνητικές πρακτικές εκ μέρους ενός ή περισσότερων άλλων, μιλάμε για εκφοβισμό, «bullying» κατά την αγγλική ορολογία

Ο σχολικός εκφοβισμός αναφέρεται στη χρήση βίας μεταξύ μαθητών ή συνομηλίκων παιδιών με στόχο να προκληθεί πόνος ή αναστάτωση. Εμφανίζεται με τη μορφή του λεκτικού εκφοβισμού (κοροϊδία, διακρίσεις, σεξουαλικά σχόλια), του κοινωνικού εκφοβισμού (διάδοση φημών, καταστροφή προσωπικών αντικειμένων, απομόνωση από την ομάδα), του σωματικού εκφοβισμού (χτυπήματα, σπρωξίματα, κλωτσιές), του ηλεκτρονικού εκφοβισμού (εκβιασμός μέσω Διαδικτύου και ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, μέσω μηνυμάτων στο κινητό τηλέφωνο-cyber bullying)

ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Ο εκφοβισμός μπορεί να εκδηλωθεί με ποικίλους τρόπους.

- Η **σωματική επίθεση** είναι η πιο προφανής και επικίνδυνη μορφή. Η σοβαρότητα κυμαίνεται από ήπιες κακώσεις μέχρι βαρείς, ακόμη και θανατηφόρους τραυματισμούς.
- Με τη **λεκτική επίθεση** εκτοξεύονται προσβολές και απειλές. Τα τελευταία χρόνια, τα κινητά τηλέφωνα και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο χρησιμοποιούνται συχνά για αυτό το σκοπό
- Με τον **κοινωνικό αποκλεισμό** οι συνομήλικοι δεν ξεχνούν απλώς να περιλάβουν το παιδί στις παρέες τους, αλλά το αποκλείουν σκόπιμα. Τα επιθετικά παιδιά συχνά κάνουν συστηματικές προσπάθειες να διασπάσουν τις φιλίες του θύματος.

- **Υλικές ζημιές** όπως η αφαίρεση ή φθορά προσωπικών αντικειμένων και εκβιασμός για χρήματα.
- **Σωματική κακοποίηση:** σπρωξίματα, μπουνιές, κλωτσιές κλπ.
- **Συναισθηματική κακοποίηση:** Απομόνωση, καταστροφή αντικειμένων, εκβιασμός για χρήματα κλπ.
- **Λεκτική κακοποίηση:** Κοροϊδία, διάδοση φημών, χειρονομίες, ομοφοβικά, ρατσιστικά σχόλια, υβριστικά γκράφιτι.
- **Ηλεκτρονικός εκφοβισμός:** αποστολή sms, e-mail με υβριστικό, απειλητικό περιεχόμενο, φωτογράφιση-κινηματογράφιση του παιδιού για την απειλή και εξευτελισμό του παιδιού.
- **Bullycide:** Θάνατος (φόνος ή αυτοκτονία) εξαιτίας του εκφοβισμού

Έρευνα (Ομάδα έρευνας) Χρόνος διεξαγωγής

Χρονικό Διάστημα & έτος συλλογής στοιχείων:

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από την **14η** μέχρι και την **28^η/11/2011**. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε πρωινές ώρες.

Τόπος

Τα δεδομένα της έρευνας προήρθαν από το 1^ο Γυμνάσιο Φιλιππιάδας και το 1^ο Λύκειο Φιλιππιάδας, σε σύνολο 100 μαθητών, 41 από τη Γ' τάξη του Γυμνασίου και 59 από την Α τάξη του Λυκείου.

Η συλλογή των δεδομένων έγινε σε κάθε σχολείο, αφού προηγήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία με το διευθυντή του σχολείου και στη συνέχεια με τον εκπαιδευτικό που είχε μάθημα, ώστε να καθορισθεί η ημερομηνία και η ώρα συνάντησης.

Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν με τις απαραίτητες διευκρινίσεις της ερευνητικής ομάδας και συγκεντρώθηκαν στο τέλος της διδακτικής ώρας.

Τύπος έρευνας:

Χρήση δομημένου ερωτηματολογίου.

Ως μέσο συλλογής των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε κατάλληλα δομημένο ερωτηματολόγιο. Η διαμόρφωση του ερωτηματολογίου κάλυψε χρονικά ένα μεγάλο μέρος της ερευνητικής προσπάθειας. Η διαμόρφωση και τα ερωτήματα στηρίχτηκαν ως ένα βαθμό σε προηγούμενες έρευνες και προσαρμόστηκε στις ανάγκες της παρούσας έρευνας. Πριν από την κυρίως έρευνα έγινε πιλοτική δομική του ερωτηματολογίου σε μικρό αριθμό μαθητών, οι οποίοι ακολούθως εξαιρέθηκαν από αυτήν. Έτσι δόθηκε η ευκαιρία στην ερευνητική ομάδα να διαπιστώσει το βαθμό λειτουργικότητας και καταλληλότητας του μέσου συλλογής των δεδομένων και, όπου ήταν αναγκαίο, να κάνει τις απαραίτητες διορθωτικές παρεμβάσεις.

Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε 20 ερωτήσεις οι περισσότερες εκ των οποίων ήταν κλειστές. Οι ερωτήσεις αφορούσαν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των μαθητών (φύλο, εθνικότητα κ.λπ.), κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά (επίπεδο

εκπαίδευσης γονέων, επάγγελμα γονέων, οικογενειακό εισόδημα), απόψεις του μαθητή στάσεις, απόψεις και εκτιμήσεις του για τα φαινόμενα της βίας στο σχολείο.

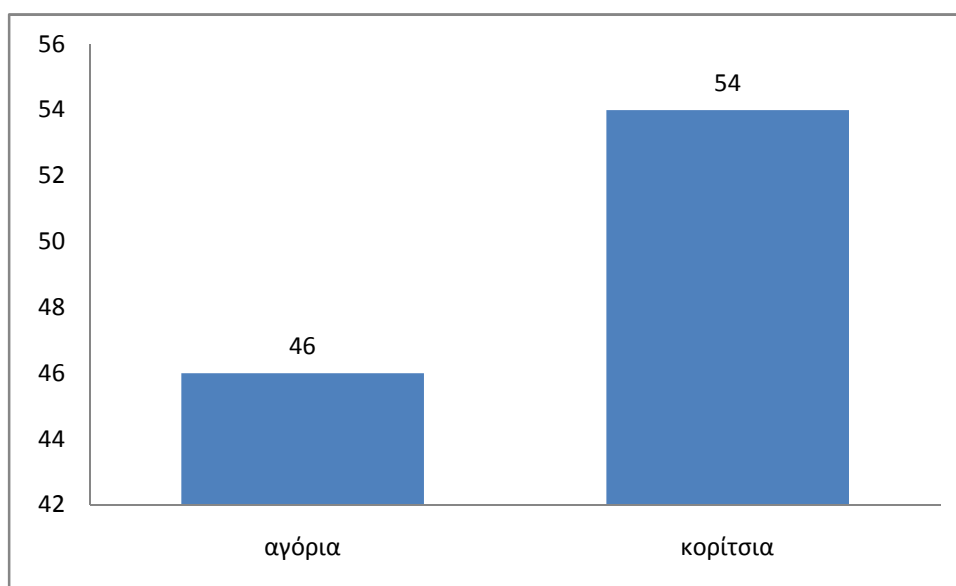
Σκοπός Έρευνας:

Σκοπός της έρευνας, όπως φαίνεται και από το δομημένο ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε (βλέπε παράρτημα σ.41) για την διεξαγωγή της, είναι η διερεύνηση των **απόψεων των γονέων παιδιών** ηλικίας 15 – 16 ετών για θέματα σχετικά με την επιθετικότητα και την παραβατικότητα και για **εμπειρίες βίας** που αυτά έχουν.

Ο στόχος της ερευνητικής ομάδας ήταν η συλλογή στοιχείων που αφορούσαν κυρίως την τάξη και το φύλο του μαθητή, τη χώρα καταγωγής και το επάγγελμα των γονέων, τις σκέψεις και τα συναισθήματα των παιδιών σχετικά με τα φαινόμενα ενδοσχολικής βίας.

Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των μαθητών

Πριν προχωρήσουμε στην περιγραφή των απόψεων και στάσεων των μαθητών για τη σχολική βία, θα παρουσιάσουμε τα δημογραφικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά των μαθητών. Στο δείγμα των 100 ατόμων, 46% είναι αγόρια.

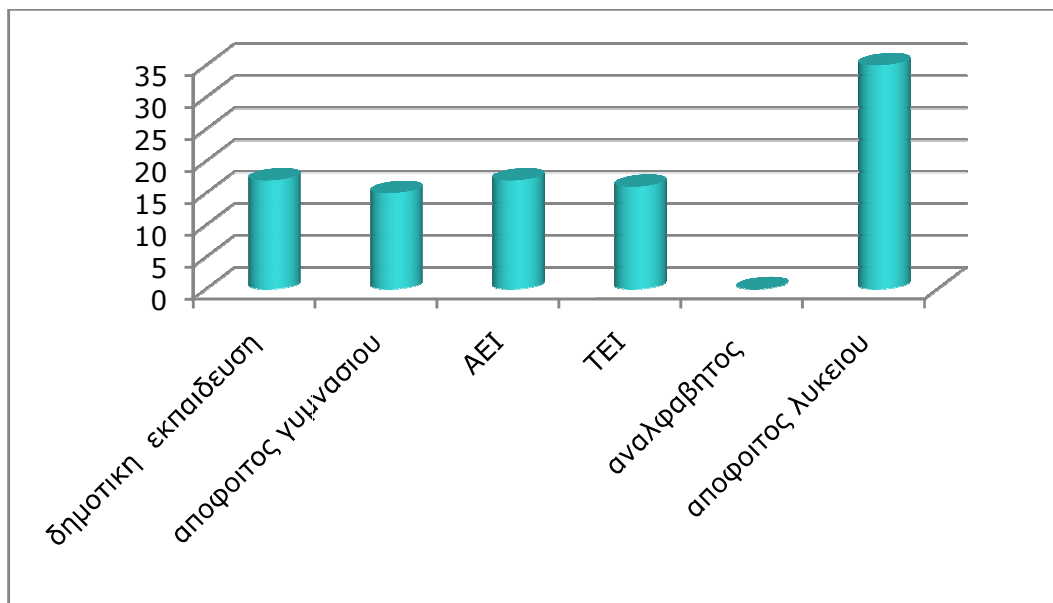

Διάγραμμα 1. Η κατανομή των μαθητών του δείγματος ανά φύλο

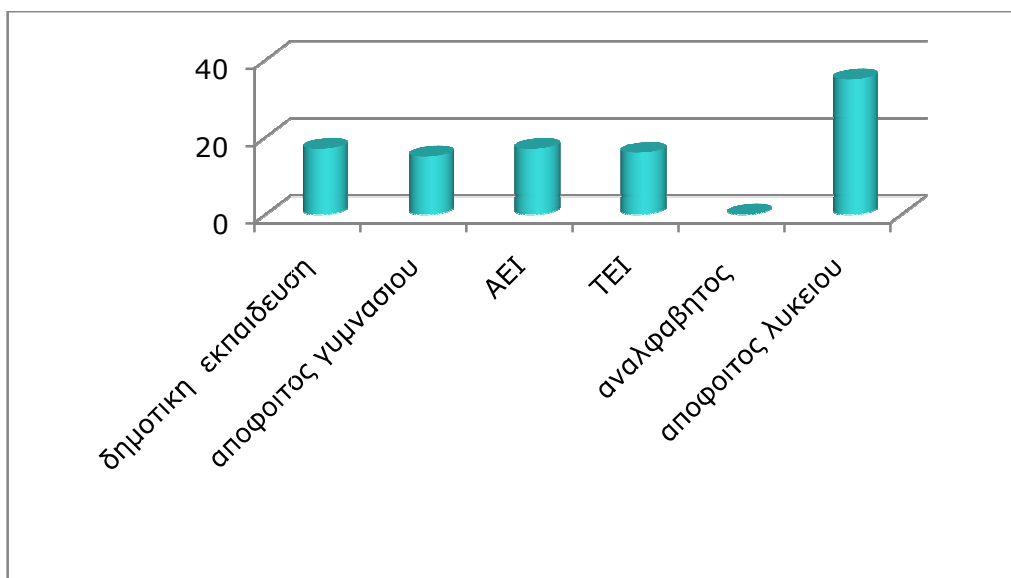
Και οι δύο γονείς των μαθητών είναι στην πλειοψηφία τους Έλληνες (95%). Πολύ μικρός αριθμός μαθητών έχει τον ένα ή και τους δύο γονείς αλλοδαπούς (αλβανικής καταγωγής).

Σχετικά με το επίπεδο μόρφωσης των γονέων των μαθητών, παρατηρούνται τα ακόλουθα. Όσον αφορά τους πατέρες, 17% έχουν τελειώσει το δημοτικό σχολείο ή δεν έχουν τελειώσει ούτε αυτό, 15% έχουν απολυτήριο γυμνασίου, 35% είναι απόφοιτοι λυκείου και 33% πτυχίο ανώτερης ή ανώτατης σχολής. Όσον αφορά τις μητέρες, 13% έχουν τελειώσει το δημοτικό σχολείο ή δεν έχουν τελειώσει ούτε αυτό,

14% έχουν απολυτήριο γυμνασίου, 37% έχουν απολυτήριο λυκείου και 36% πτυχίο ανώτερης ή ανώτατης σχολής.

Διάγραμμα 2. Μορφωτικό επίπεδο πατέρα

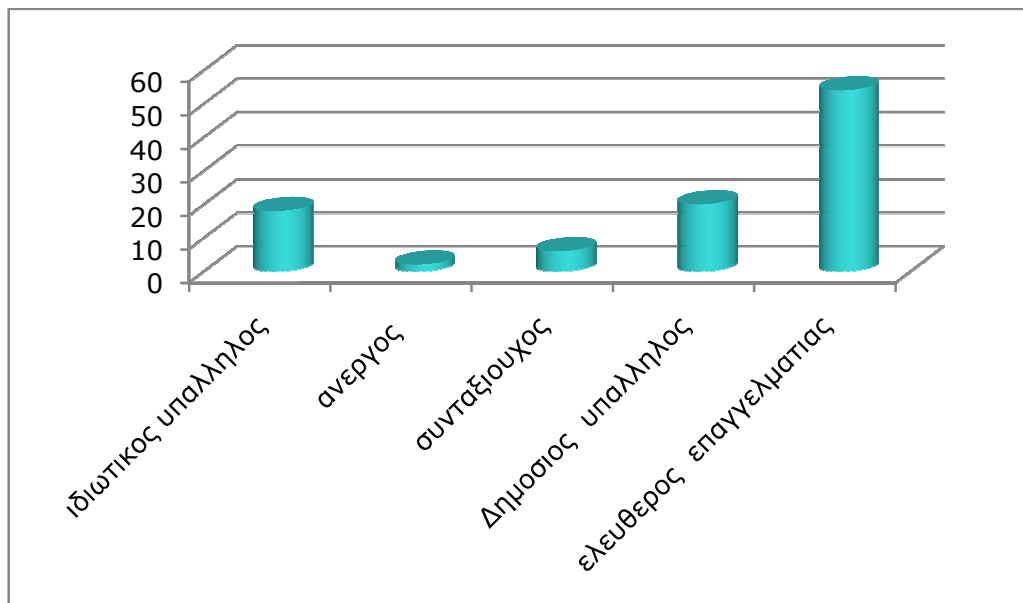
Διάγραμμα 3. Μορφωτικό επίπεδο μητέρας

Ιδιαίτερες συνθήκες βιωμάτων οικογένειας

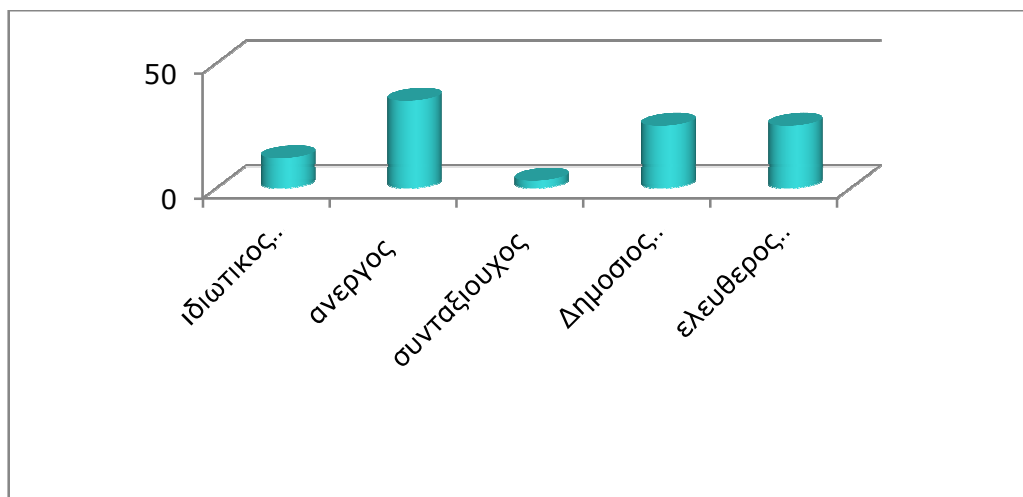
Σε μικρά ποσοστά (20%) καταγράφονται οι ιδιαίτερες συνθήκες της οικογένειας (διαζύγιο, βαριά ασθένεια, απώλεια-πένθος, αλλαγή περιβάλλοντος). Η οικονομική κατάσταση και η κατάσταση της κατοικίας των μαθητών βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα (οικονομική κατάσταση καλή/πολύ καλή : 88%, κατάσταση κατοικίας καλή : 96%).

Εργασιακή κατάσταση οικογενειών των μαθητών

Προσπαθώντας να διερευνήσουμε την εργασιακή κατάσταση των γονέων των μαθητών προκειμένου να βγάλουμε συμπεράσματα για το προφίλ των μαθητών, με βάση την κλίμακα των επαγγελμάτων καταλήξαμε στα παρακάτω ευρήματα.

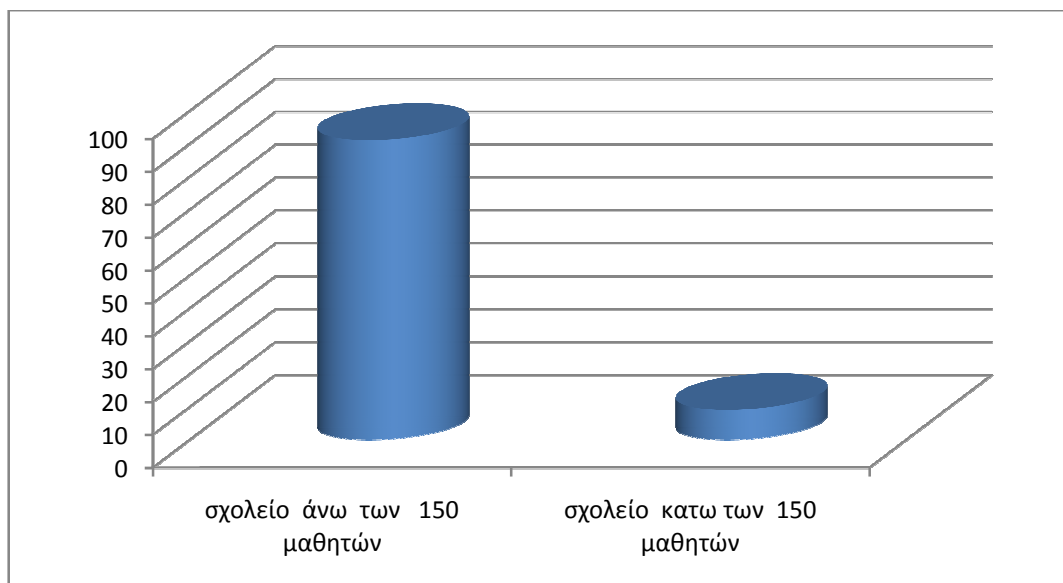

Διάγραμμα 4. Εργασία πατέρα

Διάγραμμα 5. Εργασία μητέρας

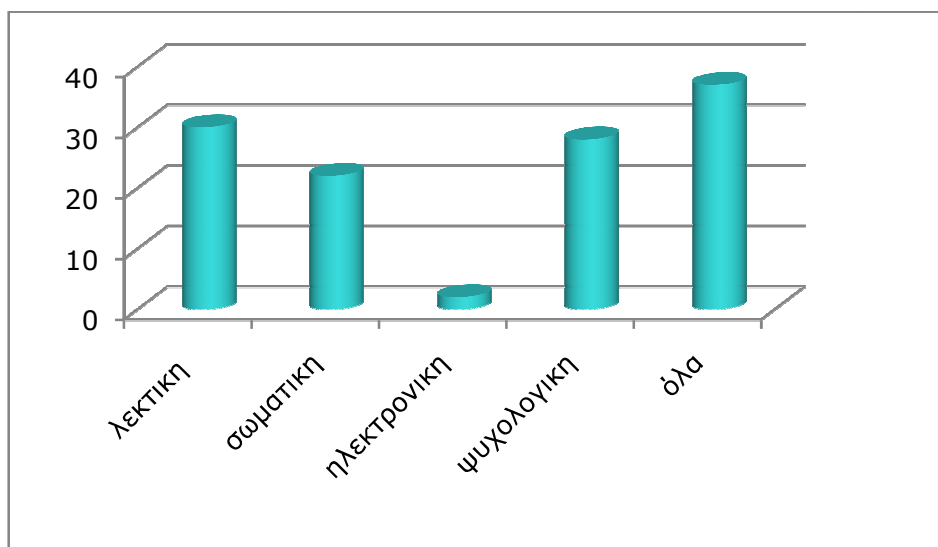
Όπως φαίνεται από τα διαγράμματα 4, 5, το 54% των πατέρων είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, ενώ στις γυναίκες το αντίστοιχο ποσοστό είναι 25%. Αμέσως επόμενο ποσοστό είναι αυτό των δημοσίων υπαλλήλων (πατέρας 20% - μητέρα 25%). Αξιοσημείωτο είναι το ποσοστό των άνεργων γυναικών (35%).

Διάγραμμα 6. Μαθητικό δυναμικό σχολείου

Ύπαρξη βίας στο σχολικό περιβάλλον

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, το 37% των μαθητών πιστεύουν ότι υπάρχουν όλα τα είδη βίας στο σχολικό περιβάλλον και πιο συγκεκριμένα σε ποσοστό 58% υποστηρίζουν ότι υπάρχει λεκτική / ψυχολογική βία και σωματική σε ποσοστό 22%. Αξιοσημείωτο είναι το χαμηλό ποσοστό ηλεκτρονικής βίας.

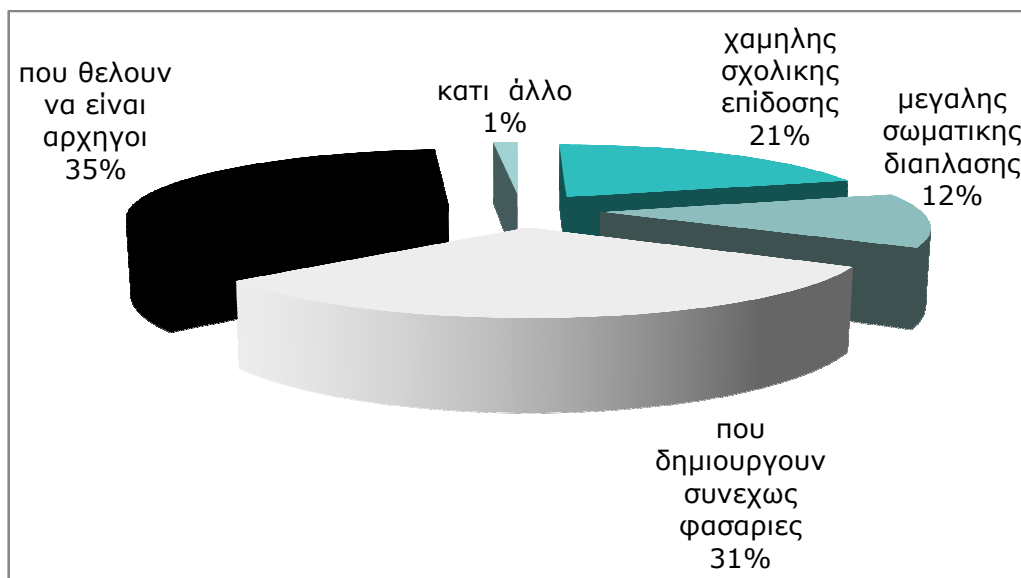
Διάγραμμα 7. Περιπτώσεις σχολικής βίας

Τα περιστατικά σωματικής βίας (κλωτσιές, σπρωξιές, χτυπήματα στο πρόσωπο ή στο σώμα) ήταν αρκετά. Έχουν υποπέσει στην αντίληψη του 22% των μαθητών.

Περισσότερα, σύμφωνα με το 58% των μαθητών, ήταν τα περιστατικά λεκτικής και ψυχολογικής βίας (άσχημα παρατσούκλια, ρατσιστικά σχόλια, προσβολές)

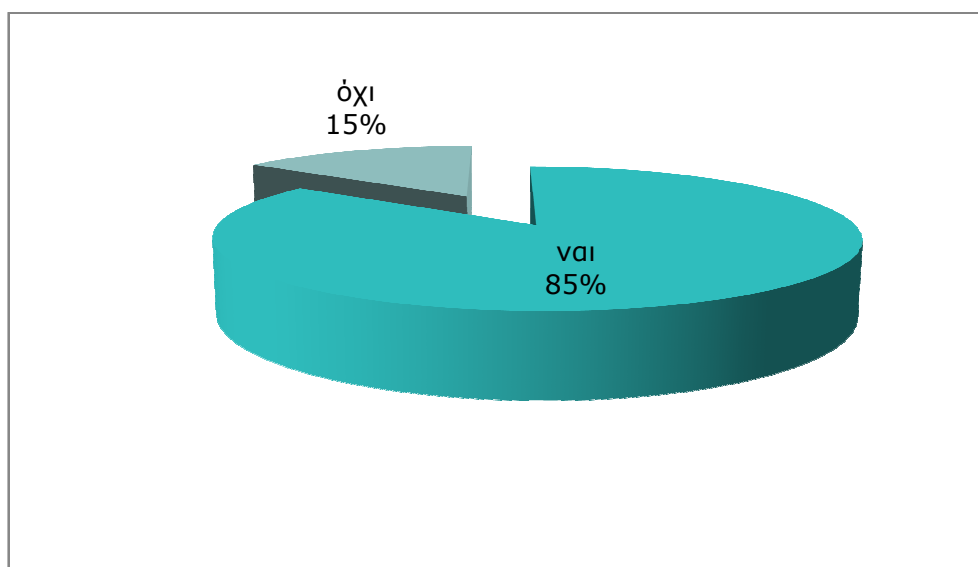
Προφίλ των μαθητών που ασκούν βία

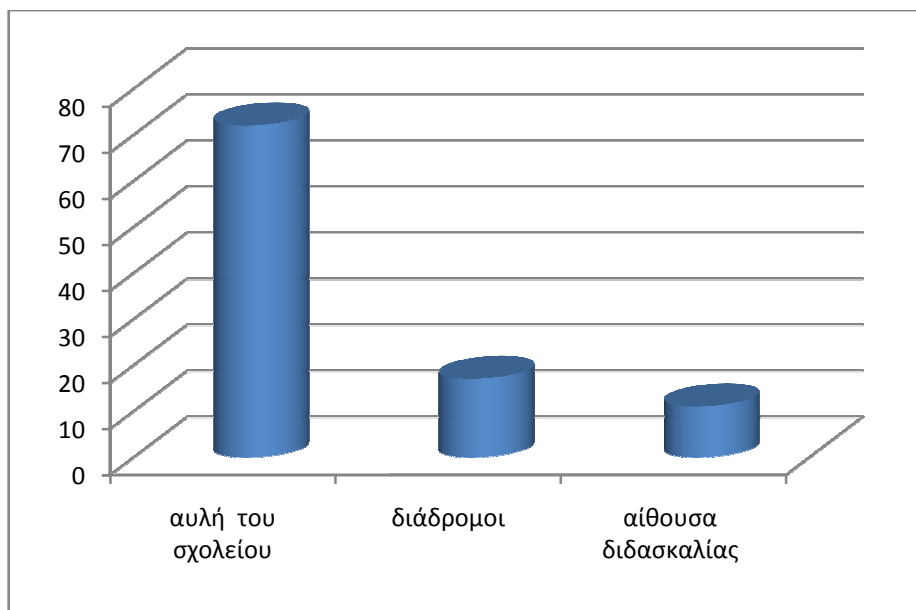
Διάγραμμα 8. Κατανομή του προφίλ μαθητών που ασκούν βία

Το 85% των μαθητών έχουν υπάρξει μάρτυρες βίαιων περιστατικών. Από αυτούς το 28% δήλωσαν περισσότερες από δύο φορές, το 49% μία φορά και το 23% δύο φορές (δεν απάντησαν το 10%).

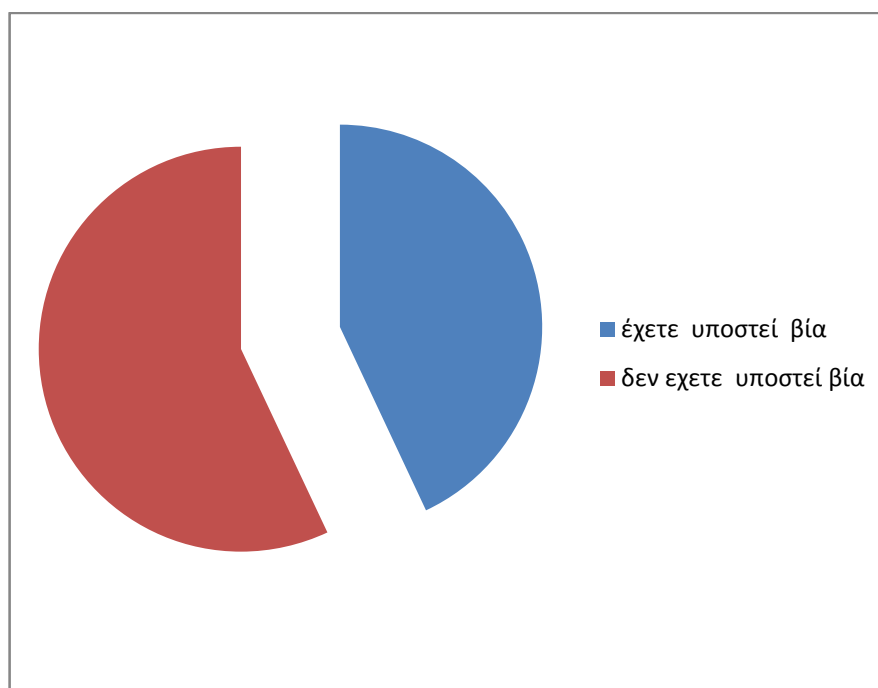
Διάγραμμα 9. Ποσοστό μαθητών που έχουν αντιληφθεί βίαια περιστατικά

Τα περιστατικά βίας λαμβάνουν χώρα κυρίως στην αυλή του σχολείου (δηλώνει το 72% των μαρτύρων) και στους διαδρόμους (δηλώνει το 17% των μαρτύρων). Αλλά και μέσα στις αίθουσες διδασκαλίας εκτυλίσσονται βίαια περιστατικά (δηλώνει το 11% των μαρτύρων)

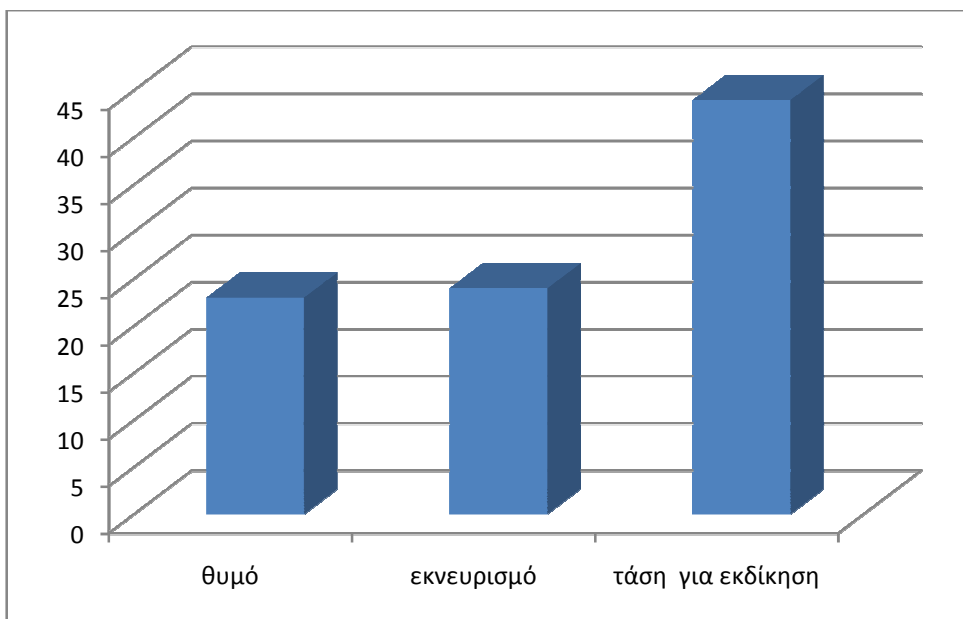
Διάγραμμα 10. Χώροι στους οποίους διαδραματίζονται περιπτώσεις σχολικής βίας

Το 43% των μαθητών που πήραν μέρος στην έρευνα έχουν υποστεί κάποια μορφή βίας. Οι μισοί έχουν υποστεί βία από έναν συμμαθητή/τρια.

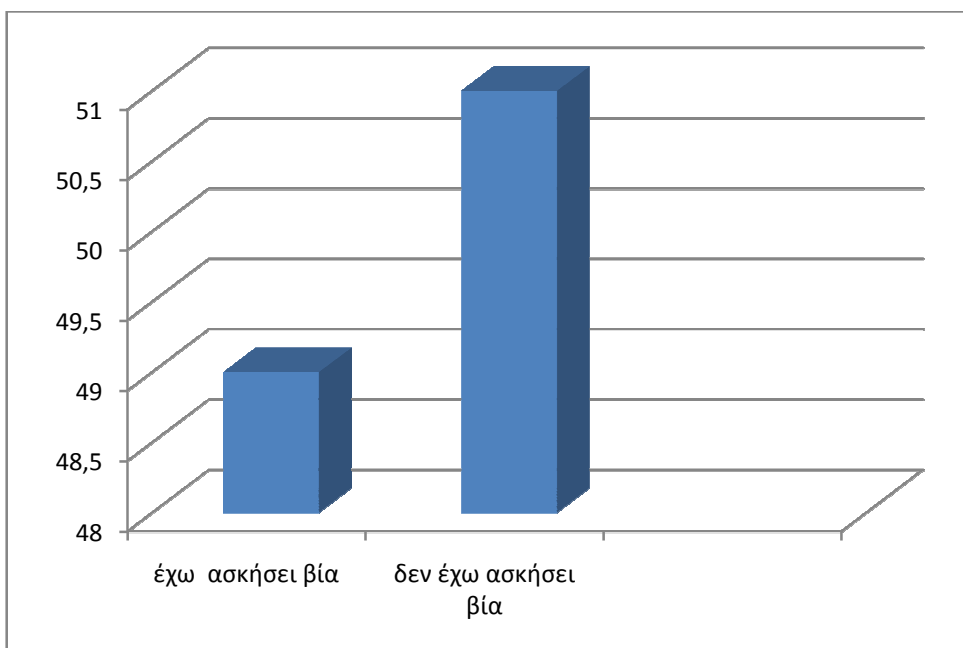

Διάγραμμα 11. Ποσοστό μαθητών που έχουν υποστεί βίαιη συμπεριφορά

Η άσκηση βίας προκαλεί κυρίως θυμό (23%), εκνευρισμό (24%) και τάση για εκδίκηση στα θύματα(44%). Το 49% των μαθητών δήλωσε ότι έχει ασκήσει βία.

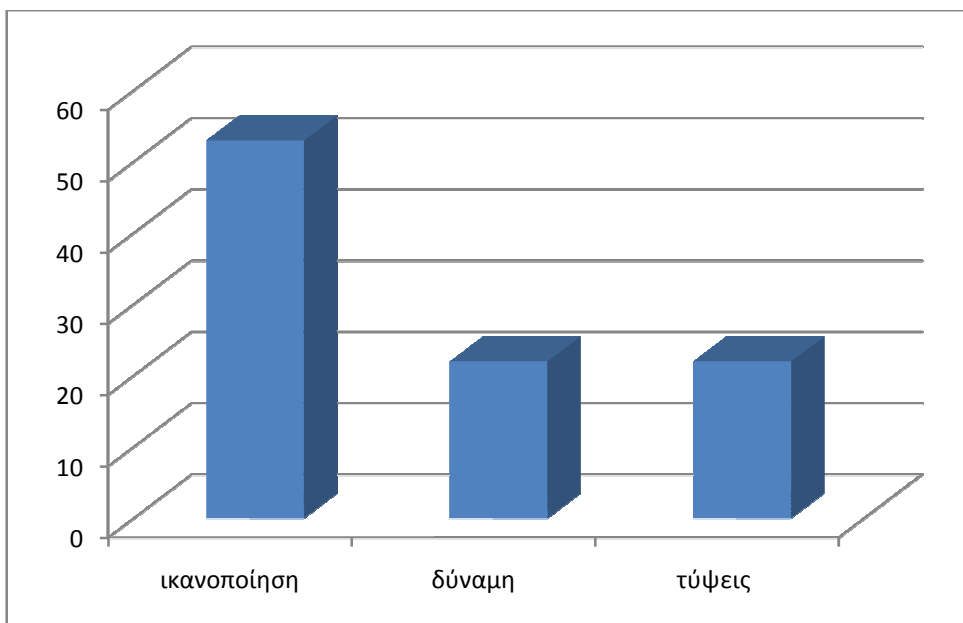

Διάγραμμα 12. Συναίσθημα που έχει προκαλέσει η βίαιη συμπεριφορά

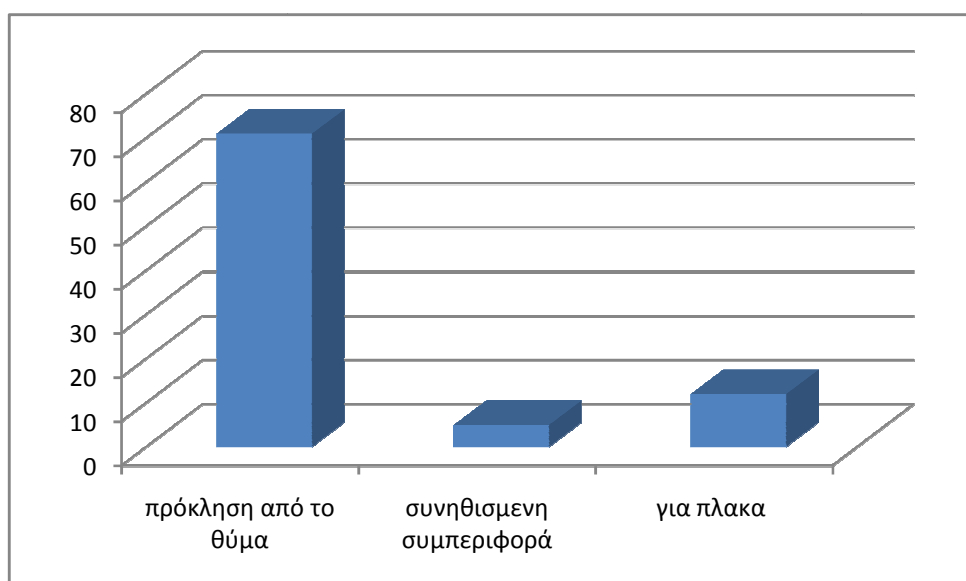

Διάγραμμα 13. Ποσοστό μαθητών που έχουν ασκήσει βία.

Είναι πολύ σημαντικό ότι οι θύτες αρχικά νιώθουν ικανοποίηση (53%), δύναμη (22%), αλλά τέλος, συνήθως μετανιώνουν και αισθάνονται τύψεις (22%).

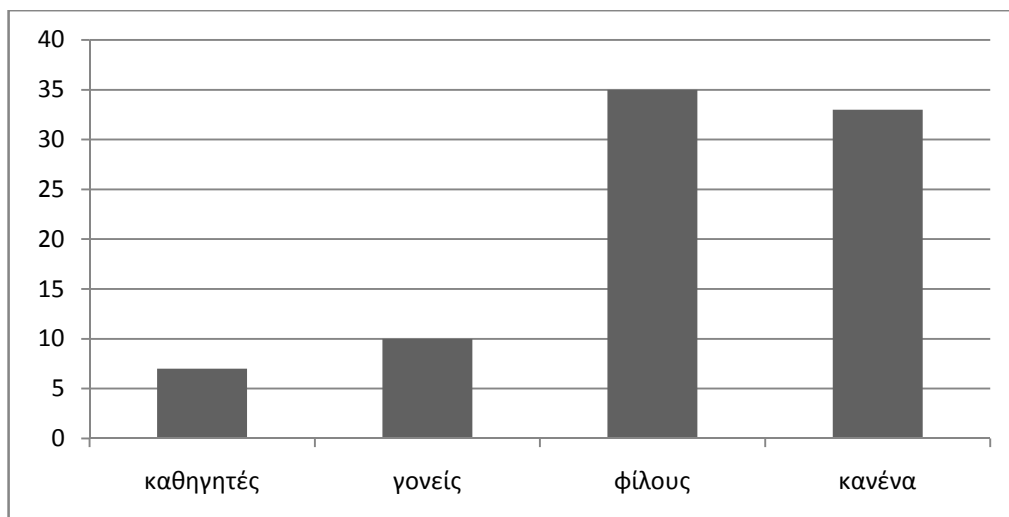

Διάγραμμα 14. Συναισθήματα που νιώθουν οι θύτες

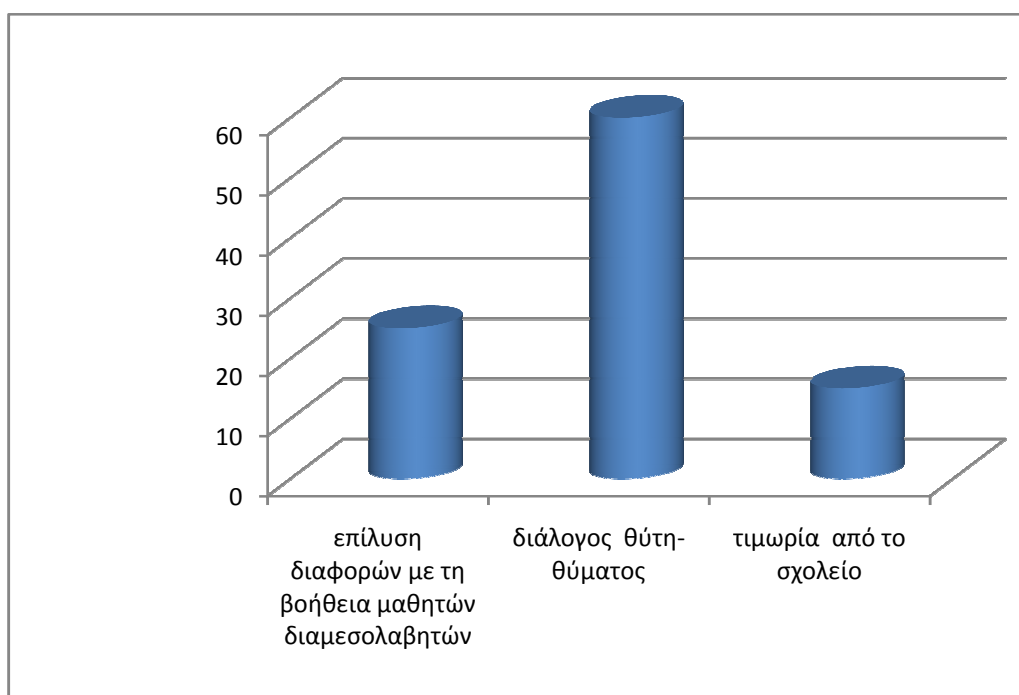
Διάγραμμα 15. Τι οδήγησε στην άσκηση βίας

Η έρευνα τέλος έδειξε ότι: Ο καθηγητής δεν είναι γνώστης των περιστατικών βίας που συμβαίνουν στο σχολικό χώρο, εκτός κι αν είναι ο ίδιος μάρτυρας, καθώς ελάχιστοι μαθητές επιλέγουν να τον πληροφορήσουν γι' αυτά (7% των μαθητών-μαρτύρων). Κατά σειρά προτίμησης οι μαθητές – μάρτυρες επιλέγουν να συζητήσουν το περιστατικό με τους φίλους τους (35%), και τους γονείς τους (10%). Ωστόσο, πολλοί είναι οι μαθητές που δεν απευθύνονται σε κανένα για να αναφέρουν το περιστατικό (33%).

Διάγραμμα 16. Ποσοστό μαρτύρων σε περιστατικά βίας

Η εκδήλωση φαινομένων βίας μολονότι φάνηκε ότι δημιουργεί κλίμα ανασφάλειας για αρκετούς μαθητές είναι αντιμετωπίσιμη και μάλιστα με τρόπους που προτείνουν οι ίδιοι. Το 85% των μαθητών επιθυμεί να μάθει να επιλύει με ειρηνικά μέσα τις διαφορές και τις παρεξηγήσεις που δημιουργούνται αναπόφευκτα μέσα στο περιβάλλον του σχολείου

Διάγραμμα 17. Προτάσεις τρόπων αντιμετώπισης της σχολικής βίας
Αίτια και παράγοντες εκφοβισμού (ομάδα Γ)

Το πρόβλημα της κοινωνικής παραβατικότητας άρχισε να απασχολεί την κοινωνία μας τα τελευταία χρόνια μέσα από μερικά έντονα ξεσπάσματα εφηβικής

επιθετικότητας σχολικής απειθαρχίας καθώς και εκδηλώσεων αντικοινωνικής συμπεριφορά. Τα αίτια συνήθως δημιουργούνται από τον κύκλο που περιβάλλει το παιδί.

Οικογένεια

Τα αίτια της επιθετικής συμπεριφοράς μέσα στην οικογένεια μπορεί να είναι ψυχολογικά, οικονομικά και πολιτισμικά. Το μέγεθος της κατοικίας και οι συνθήκες διαβίωσης επηρεάζουν σοβαρά το χαρακτήρα των κοινωνικών σχέσεων μιας οικογένειας. Σε μια φτωχή και πολυμελή οικογένεια οι γονείς δεν έχουν τον χρόνο και την διάθεση να συμμετέχουν στα προβλήματα των παιδιών τους και εκείνα αντιδρούν διαφορετικά.

Το χαμηλό οικογενειακό εισόδημα και η αδυναμία των γονέων να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους επιδρούν αρνητικά στον τρόπο επικοινωνίας με τα παιδιά τους. Πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι οι περισσότεροι γονείς εκδηλώνουν συχνά την επιθετική συμπεριφορά τους τα βρίζουν, τα βασανίζουν, και ακόμη πολλές φορές τα δολοφονούν.

Ψυχοδυναμικά αίτια

Η κακοποίηση των γονέων απέναντι στο παιδί περιλαμβάνει

- α) Σωματική κακοποίηση
- β) Σεξουαλική παρενόχληση
- γ) Αποστέρηση τροφής
- δ) Προμελετημένη δηλητηρίαση.
- ε) Παραμέληση ασφάλειας
- στ) Παραμέληση συναισθηματική

Οι «νταήδες» έχουν σε μεγάλο βαθμό την ανάγκη απόκτησης δύναμης και κυριαρχίας. Υπάρχει στη συμπεριφορά τους και ο παράγοντας «όφελος». Πολλές φορές οι νταήδες εξαναγκάζουν τα θύματα να τους δίνουν χρήματα, τσιγάρα, ποτά και άλλα αγαθά, η επιθετική συμπεριφορά ανταμείβεται σε πολλές περιπτώσεις με την μορφή γοήτρου.

Τις περισσότερες φορές ο θήτης προέρχεται από ένα οικογενειακό περιβάλλον που δεν έχει τις κατάλληλες ισορροπίες και το παιδί παίρνει ως πρότυπο τους γονείς του που αντιδρούν με όλα τα παραπάνω...

Κοινωνικά αίτια

Τα κοινωνικά αίτια είναι βασικά η έλλειψη προτύπων, αξιών, στόχων και ιδανικών. Δεν υπάρχουν πρότυπα στην κοινωνία, υπάρχει κρίση ηθική, κρίση πνευματική και αυτή δημιουργεί ένα κοινωνικό πρόβλημα. Αν μπορέσει η κοινωνία να δημιουργήσει αυτή την αίσθηση των προτύπων, την αίσθηση του διαλόγου, επικοινωνίας και των ιδανικών που πρέπει να είναι προσωπικά κυρίως ιδανικά και όχι απρόσωπες ιδέες ή αρχές γιατί έχουμε να κάνουμε με πρόσωπα.

Οι μαθητές είναι πρόσωπα και όχι αριθμητικές μονάδες, θα μπορούμε να έχουμε μια ικανοποιητική αντιμετώπιση της βίας. Συνήθως οι προκαταλήψεις εκφράζονται στα πλαίσια της οικογένειας του σχολείου, των Μ.Μ.Ε. Μέσα από τα παραμύθια, τις ιστορίες, τους συμβολισμούς, τα πρότυπα και τα νοήματα το άτομο σχηματίζει τις πρώτες ιδέες για τον άλλον....

Ρατσισμός και στερεότυπα

Η εκδήλωση έντονης βίας συχνά οφείλεται στο ρατσισμό και στα στερεότυπα. Η υποτίμηση και η άρνηση της διαφορετικότητας κάθε ανθρώπου οδηγεί σε αυτήν την κατάσταση.

Τηλεοπτικές εκπομπές βίας

Ένα ακόμη αίτιο που μπορεί να οδηγήσει στην επιθετικότητα είναι ότι τα παιδιά και οι έφηβοι βλέπουν εκπομπές με πολλή βία στην τηλεόραση, ή ταινίες στα βίντεο και στον κινηματογράφο ή ακόμη πιο συχνό φαινόμενο η βία στα ηλεκτρονικά παιχνίδια. Έτσι τα παιδιά αυτά γίνονται πιο επιθετικά και έχουν λιγότερη συναίσθηση για τα θύματα βίας.

Αλλοίωση των κοινωνικών αντιλήψεων

Το σχολείο και η οικογένεια θεωρούνται κοινωνικές δομές. Αυτές σιγά-σιγά αλλοιώνονται. Επίσης και ορισμένες αντιλήψεις αλλάζουν. Οι νέοι στις μέρες μας θεωρούνται πιο ώριμοι αλλά θα πρέπει να σέβονται και τους μεγαλύτερους.

Αστικοποίηση

Έντονο είναι το φαινόμενο της αστικοποίησης. Κυρίως οφείλεται στην αναζήτηση εργασίας. Στις μεγάλες πόλεις υπάρχουν άτομα από διάφορες περιοχές με αποτέλεσμα να υπάρχουν αρκετές διαφορές μεταξύ τους. Οι περισσότεροι άνθρωποι και οι οικογένειες ακολουθούν «μοντέρνο τρόπο ζωής». Αυτό οδηγεί κατά κύριο βαθμό στην αύξηση της επιθετικότητας.

Ναρκωτικά

Ο αριθμός των νέων που παίρνει ναρκωτικά αυξάνεται συνεχώς. Κάποιοι οδηγούνται σε αυτήν τη συνήθεια έπειτα από πίεση των συνομηλίκων τους για να ενταχθούν πιο εύκολα στην παρέα. Άτομα με τέτοιες εξαρτήσεις θα έκαναν τα πάντα για να πάρουν τη δόση τους χρησιμοποιώντας συνήθως βίας.

Σχολείο

Τα προβλήματα του εκφοβισμού εμφανίζονται κατά κύριο λόγο στα σχολεία των μεγάλων αστικών κέντρων. Ευρύτατα διαδομένη είναι η άποψη ότι τα προβλήματα εκφοβισμού θυματοποίησης εκτείνονται ανάλογα με το μέγεθος του σχολείου και της τάξης.

Αίτια βίας στα σχολεία

Ατίθασοι νεαροί από φυσικού τους στους οποίους οι καθηγητές δεν μπορούν να επιβληθούν. Αυτοί χαρακτηρίζονται ως «μάγκες» στο σχολείο και θεωρούνται για τους περισσότερους ως πρότυπα. Οι μαθητές που πνίγονται στο σχολικό περιβάλλον

θέλουν να ξεφύγουν . Οι μαθητές αυτοί αισθάνονται ότι δεν είναι ίδιοι με τους συνομηλίκους τους .

Οι μαθησιακές δυσκολίες προκαλούν μεγάλα προβλήματα στους εφήβους και είναι ένας από τους λόγους που εγκαταλείπουν το σχολείο πριν τελειώσουν το λύκειο .

Η έλλειψη ψυχολογικής σύνδεσης και επαφής, ψυχολογικής επικοινωνίας των μαθητών με τους καθηγητές και διευθυντές τους αλλά και ευρύτερα με το σύστημα της τάξης. Αν ένας εκπαιδευτικός δεν αναπτύσσει σχέσεις με τους μαθητές οδηγεί στο πρόβλημα σχολικής βίας.

Οι σχέσεις μεταξύ των μαθητών δεν είναι πάντα φιλικές . Η επιθετικότητα και οι συγκρούσεις είναι συχνά φαινόμενα. Κατά κανόνα ανάμεσα στα αγόρια μιας τάξης προκύπτουν κάποιες συγκρούσεις εντάσεων. Ορισμένα παιδιά αποκτούν επιθετική συμπεριφορά με σκοπό να είναι δημοφιλείς στις παρέες τους και να έχουν εξασφαλισμένη την υποστήριξη των φίλων τους.

Με λίγα λόγια οι παράγοντες που οδηγούν στον εκφοβισμό είναι πολλοί και διαφορετικοί .Είναι δύσκολο να ανιχνεύσουμε τα αίτια της επιθετικότητας των παιδιών και το μέτρο της κρισιμότητάς τους . Ιδιαίτερα στο σχολείο που το φαινόμενο είναι πιο συνηθισμένο , πρέπει να λάβουμε υπόψη μας πολλούς παραμέτρους .

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ. (Ομάδα Δ)

Η βία περιλαμβάνει τις καταστάσεις αυτές όπου το παιδί θύτης συστηματικά λέει ή κάνει πράγματα για να επιβάλλει τη δύναμη και την εξουσία σε ένα άλλο παιδί θύμα. Περιλαμβάνει την ψυχική και τη σωματική κακοποίηση από τον θύτη στο θύμα, δηλαδή τη χρήση υποτιμητικών ονομάτων, τον αποκλεισμό του από τις σχολικές δραστηριότητες, τον εξευτελισμό του μπροστά σε άλλα παιδιά κ.ά.

Χαρακτηριστικά θυτών

Γενικά το ρόλο του θύτη διαδραματίζουν αγόρια είτε μεμονωμένα είτε σε ομάδες ή λιγότερο συχνά κορίτσια, κατά κανόνα σε ομάδες .Συνηθέστερα η εκφοβιστική συμπεριφορά λαμβάνει χώρα μεταξύ μαθητών και μαθητριών του ίδιου τμήματος ή έστω της ίδιας τάξης και επομένως μεταξύ συνομηλίκων. Στις περιπτώσεις όμως που υπάρχει διαφορά ηλικίας ο μεγαλύτερος είναι κατά κανόνα ο θύτης. Οι δράστες είναι διασπαστικά άτομα, που αρέσκονται να αρχίζουν καυγάδες και διακρίνονται από επιθετικότητα τόσο προς τους ομηλικούς τους όσο και προς τους ενήλικες, γονείς και δασκάλους.

Γενικά η στάση τους απέναντι στη βία και τη χρήση βίαιων μέσων είναι πιο θετική από του μέσου μαθητή. Επιπλέον διακρίνονται από παρορμητικότητα και χαμηλή ενσυναίσθηση, αλλά θετική αυτοεικόνα. Ως προς τη σωματική διάπλαση, τις περισσότερες φορές υπερέχουν από το μέσο συμμαθητή τους και πολύ περισσότερο από τους συγκριμένους συμμαθητές τους που επιλέγουν για στόχους της επιθετικής τους συμπεριφοράς. Όσον αφορά το κοινωνικό τους προφίλ δεν υπολείπονται απ' τους συμμαθητές τους σε κοινωνικές δεξιότητες. Το άγχος των έφηβων θυτών κινείται σε σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα από των μη θυτών, χαρακτηριστικό που τους προσδίδει μία άνεση και επικαλύπτει ίσως το αίσθημα ανεπάρκειας τους, οπότε προς τα έξω δείχνουν σκληροί, δημοφιλείς και με αυτοπεποίθηση. Συνήθως περιβάλλονται από δυο-τρεις φίλους που τους υποστηρίζουν. Οπότε από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι οι θύτες:

- Αισθάνονται την ανάγκη να κυριαρχούν και να χαλιναγωγούν ή και να υποτάσσουν τους άλλους και απολαμβάνουν την αίσθηση ελέγχου των φίλων τους. Όταν έχουν τον έλεγχο, δηλώνουν ότι νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια και λιγότερο άγχος
- Αδυνατούν να διακρίνουν τη διεκδικητικότητα από την επιθετικότητα
- Αντλούν ικανοποίηση και μια αίσθηση κύρους από το να βλάπτουν τους άλλους. Βέβαια αποκομίζουν και υλικά οφέλη από το να εκφοβίζουν τους συμμαθητές τους, καθώς συχνά τους αναγκάζουν να τους παραδώσουν το χαρτζιλίκι τους, το κολατσιό τους, αναψυκτικά ή σε μεγαλύτερες τάξεις ποτά, τσιγάρα και άλλα αντικείμενα αξίας -οπότε η αίσθηση κύρους που αποκτούν ίσως σχετίζεται με τα υλικά οφέλη που εξασφαλίζουν εκφοβίζοντας

Χαρακτηριστικά θυμάτων

Τα θύματα είναι συνήθως άτομα ντροπαλά και συνεσταλμένα, επιφυλακτικά, ευαίσθητα, ήσυχα, με περισσότερες αγωνίες και ανασφάλειες από το μέσο μαθητή. Έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και αρνητική αυτο-εικόνα, που τα ωθεί στο σημείο να θεωρούν τους εαυτούς τους «αποτυχημένους». Η χαμηλή αυτοεκτίμηση μάλιστα χαρακτηρίζει τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού και στην ενήλικη ζωή. Τα τυπικά θύματα υπολείπονται ως προς τις κοινωνικές τους δεξιότητες και διακατέχονται από χαμηλό πνεύμα συνεργασίας. **Έχουν λίγους φίλους στο σχολείο και ακόμη**

λιγότερους έως κανέναν στενό φίλο, με αποτέλεσμα να περνούν συχνά το διάλειμμα μόνα και να κατακλύζονται από ένα γενικότερο αίσθημα μοναξιάς έως εγκατάλειψης στο σχολείο. Οι μαθητές όσο και οι μαθήτριες που γίνονται θύματα εκφοβισμού, σε όλη τη σχολική τους πορεία απολαμβάνουν λιγότερο το σχολείο από ότι οι θύτες και οι παρευρισκόμενοι. Η πολύ χαμηλή δημοτικότητά τους μπορεί να ερμηνευθεί ως αιτία του εκφοβισμού που υφίστανται από τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους. Μπορεί ένας λόγος για τον οποίο μπαίνουν αυτοί στο στόχαστρο του εκφοβισμού να είναι η προϋπάρχουσα χαμηλή δημοτικότητά τους .

Από την άλλη μπορεί καθώς η θυματοποίησή τους παρατείνεται χρονικά, να απομονώνεται σταδιακά ή να αποκλείονται από την ομάδα ομηλικών όλο και περισσότερο, οπότε η δημοτικότητά τους ολοένα μειώνεται και εισπράττουν απόρριψη. Η διεκδικητικότητά τους βρίσκεται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα, καθώς τους είναι δύσκολο να υποστηρίξουν τον εαυτό τους, να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να επιβληθούν .Η συνήθης αντίδρασή τους στις προσβολές και επιθέσεις που δέχονται από τους συμμαθητές τους είναι το κλάμα και η απόσυρση.

Ομάδα υψηλού κινδύνου θυματοποίησης συνιστούν οι μαθητές και οι μαθήτριες που με κάποιον τρόπο ξεχωρίζουν, που γίνονται αντιληπτοί από την πλειοψηφία ως διαφορετικοί για παράδειγμα άτομα με πασιφανή σωματική αδυναμία ή με ειδικές ανάγκες, μαθητές και μαθήτριες με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες ή στο άλλο άκρο με εξαιρετικά καλές επιδόσεις, καθώς επίσης αλλοδαποί, οπότε πρόκειται για προφανή περίπτωση ρατσιστικού εκφοβισμού. Οι δράστες ενοχλούν τα κλασικά θύματα χωρίς αυτά να τους έχουν προκαλέσει. Υπάρχουν όμως και κάποια παιδιά που προκαλούν τους συμμαθητές τους συμπεριφερόμενα τα ίδια ακατάλληλα: ενοχλούν στο παιχνίδι και δεν τηρούν τους κανόνες του παιχνιδιού και της τάξης και γενικά γίνονται «μπελάς» για τους συμμαθητές τους και όταν οι τελευταίοι αντιδρούν, αυτά σπεύδουν να διαμαρτυρηθούν. Επίσης υπάρχει περίπτωση κάποιος μαθητής ή κάποια μαθήτρια να υποδύεται το θύμα ώστε να κερδίσει αποδοχή από τους συμμαθητές του/της και να αυξήσει τη δημοτικότητά του.

Συνέπειες στα θύματα

Οι μαθητές που βιώνουν πιο άμεσα τις οδυνηρές συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού είναι αναμφίβολα τα θύματα. Στην περίπτωση του άμεσου εκφοβισμού

υφίστανται κατ' αρχάς σωματικό πόνο και τραύματα, ενώ σε όλες τις μορφές του αναμφίβολη είναι και η ψυχική οδύνη που βιώνουν που μπορεί να είναι τραυματική.

Ανάλογα με την ένταση του εκφοβισμού που υφίστανται και αντιστρόφως ανάλογα με το ψυχικό τους σθένος, ο συναισθηματικός αντίκτυπος κυμαίνεται από μια απλή αίσθηση δυσφορίας τη στιγμή που διαδραματίζεται η εκφοβιστική συμπεριφορά μέχρι τη θλίψη καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας που εντείνεται όταν ετοιμάζονται να πάνε στο σχολείο. Σε πρακτικό επίπεδο, τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού καταλήγουν απομονωμένα κι αυτό τους στερεί τις κοινωνικές συνθήκες που απαιτούνται για την ανάπτυξη των κοινωνικο-γνωστικών δεξιοτήτων .

Επιπλέον μαθαίνουν να μην εμπιστεύονται τους άλλους. Σε μερικά παιδιά μπορεί να εμφανιστεί πληθώρα ψυχοσωματικών συμπτωμάτων, όπως στομαχόπονοι, πονοκέφαλοι, εφιάλτες, ενούρηση και κακή ποιότητα ύπνου γενικότερα ή ακόμα και κρίσεις πανικού.

Επιπλέον η θυματοποίηση στο δημοτικό σχολείο σχετίζεται με πολλά συμπτώματα σωματικών ασθενειών και γενικά όσο αυξάνεται η συχνότητα των περιστατικών θυματοποίησης τόσο αυξάνεται και η πιθανότητα για εμφάνιση σωματικών συμπτωμάτων από ψυχοσωματικά αίτια. Με την πάροδο του χρόνου και καθώς η θυματοποίησή τους παρατείνεται χρονικά, μειώνονται ραγδαία η αυτοπεποίθηση και η αυτοεκτίμησή τους, καθώς νιώθουν ανήμπορα να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους, ενώ μπορεί να εσωτερικεύσουν και τις προσβολές που δέχονται.

Η επιπρόσθετη αυτή κατηγορία ότι οι ίδιοι προκαλούν την εκφοβιστική συμπεριφορά μπορεί να τους γεμίσει ενοχές για το δυσάρεστο συμβάν που διαταράσσει και την ομαλή διεξαγωγή των σχολικών δραστηριοτήτων. Προκειμένου να αποφύγουν την τόσο οδυνηρή εμπειρία της θυματοποίησης, και πολύ περισσότερο όταν οι επιπτώσεις της είναι τόσο έντονες που η συνολική σχολική εμπειρία μετατρέπεται σε καθημερινό εφιάλτη, οι μαθητές και μαθήτριες μπορεί να κάνουν σκασιαρχείο από το σχολείο να αρνούνται συστηματικά να πάνε στο σχολείο ή ακόμη και να αναπτύξουν σχολική φοβία. Κάποιοι μπορεί να νιώσουν ακόμα και φόβο να αφήσουν την ασφάλεια του σπιτιού τους, αίσθημα που αν γενικευτεί μπορεί να συμβάλει στην **αγοραφοβία**.

Η σχολική βία και ο εκφοβισμός έχει επηρεάσει τις ζωές των θυμάτων σε σημείο που αποπειράθηκαν να αυτοκτονήσουν ή να φύγουν από το σπίτι. Συνηθισμένη συνέπεια της θυματοποίησης αποτελεί η **κατάθλιψη**. Επίσης μακροπρόθεσμα τα παιδιά που δέχονταν σχολικό εκφοβισμό, ως ενήλικες είναι πιο επιρρεπείς στην κατάθλιψη, δεδομένο που ίσως ερμηνεύεται σε κάποιο βαθμό από την επίκτητη αίσθηση αδυναμίας. Το χειρότερο είναι ότι πολλές από τις συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού είναι μακροχρόνιες και διατηρούνται κατά την ενήλικη ζωή. Η έκθεση στη βία σχετίζεται θετικά με τον κίνδυνο διάπραξης βίαιης και επιθετικής συμπεριφοράς .

Συνέπειες στους θύτες

Η ζημιά που επιφέρει ο σχολικός εκφοβισμός στο δράστη είναι ανεπανόρθωτη. Οι μαθητές και οι μαθήτριες που αναμειγνύονται ενεργά και παρατεταμένα σε εκφοβιστικά επεισόδια, αν δεν αναγκαστούν να αλλάξουν τακτική μεγαλώνοντας, μπορεί να συνεχίσουν να μεταχειρίζονται εκφοβιστικές τακτικές στις διαπροσωπικές τους σχέσεις μετά την ενηλικίωσή τους, όπως βία και κατάχρηση εξουσίας. Έφηβοι που είχαν επιτεθεί σε κάποιον με μαχαίρι ή είχαν πυροβολήσει κάποιον ήταν σημαντικά πιθανότερο να εκτεθούν σε υψηλά επίπεδα βίας από τους νέους που δεν είχαν παρόμοιο ιστορικό.

Το παιδιά του σήμερα είναι οι γονείς του αύριο. Και τα συγκεκριμένα παιδιά ως γονείς πιθανότατα θα αναθρέψουν τους θύτες της επόμενης γενιάς δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο σχολικού εκφοβισμού. Ο σχολικός εκφοβισμός, όταν δεν ελέγχεται και δε συναντά εμπόδια και κυρώσεις, προωθεί ένα κλίμα βίας και επιθετικότητας που ευνοεί την εγκληματικότητα. Για αυτό και οι θύτες είναι πολύ πιο πιθανό να εμπλακούν σε μορφές αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς ως νεαροί ενήλικες, όπως βανδαλισμούς και χρήση νόμιμων εξαρτησιογόνων ουσιών.

Ο ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΠΟΝΑΕΙ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΠΛΑΚΑ!

Προτάσεις - Αντιμετώπιση (Ομάδα Ε)

ΜΕΤΡΑ ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Στο επίπεδο του σχολείου ο στόχος είναι ολόκληρος ο μαθητικός πληθυσμός του σχολείου να αναπτύξει στάσεις και να δημιουργήσει προϋποθέσεις που μειώνουν την έκταση του εκφοβισμού στο σχολείο ως σύνολο. Ένας επιπρόσθετος στόχος είναι να εμποδιστεί η ανάπτυξη νέων προβλημάτων εκφοβισμού / θυματοποίησης. Στόχος είναι εκείνοι οι μαθητές που γνωρίζουμε ή υποψιαζόμαστε ότι εμπλέκονται σε προβλήματα εκφοβισμού είτε ως νταήδες είτε ως θύματα .

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

- Εάν δεν υπάρχει άμεσος κίνδυνος ζητούμε την βοήθεια σχολικού ψυχολόγου, ειδικού ψυχολόγου ή άλλου ειδικού. Αυτός αναλαμβάνει την ευθύνη για ότι χρειάζεται να γίνει.
- Αν εκτιμηθεί ότι το πρόβλημα είναι σοβαρό ενημερώνονται με εχεμύθεια οι γονείς και ζητάμε τη συνεργασία τους αν χρειάζονται παρεμβάσεις που αφορούν το παιδί .
- Εάν το παιδί βρεθεί εκτός ελέγχου ή τίθεται σε κίνδυνο η ζωή του ή η ζωή άλλων ατόμων :
  1. Ειδοποιούμε επείγοντως την διοίκηση του σχολείου και τον σχολικό ψυχολόγο ,τον σύμβουλο και τους γονείς .
  2. Αποφεύγουμε αυταρχικές αντιδράσεις, επιθετικές κινήσεις και απειλές .
  3. Προσεγγίζουν το παιδί μόνο άτομα που μπορούν να το ηρεμήσουν επικοινωνώντας μαζί του με ανοιχτές ερωτήσεις.

Τι μπορούν να κάνουν οι γονείς του νταή;

Παρόλο που είναι πρωταρχική ευθύνη του σχολείου να αντιμετωπίσει τα προβλήματα εκφοβισμού/θυματοποίησης, δεν είναι λίγα αυτά που μπορούν να κάνουν και οι γονείς με σκοπό να βελτιώσουν την κατάσταση. Οι γονείς πρέπει να ξεκαθαρίσουν στο παιδί τους ότι για αυτούς ο εκφοβισμός είναι κάτι σοβαρό και ότι δε θα ανεχτούν οποιαδήποτε παρόμοια συμπεριφορά στο μέλλον. Εάν και στο σχολείο και οι γονείς αντιδρούν συνεχώς αρνητικά στην εκφοβιστική συμπεριφορά του παιδιού, οι πιθανότητες να τροποποιήσει το παιδί τη συμπεριφορά του αυξάνονται σημαντικά. Είναι σημαντικό οι γονείς να επαινούν το παιδί όταν ακλουθεί τους συγκεκριμένους κανόνες. Από την άλλη, εάν το παιδί παραβεί τους συμφωνημένους κανόνες, θα πρέπει να προβλέπεται κάποιους είδους κύρωση ή συνέπεια. Συνεπώς είναι πολύ σημαντικό οι γονείς να γνωρίζουν τους φίλους των παιδιών τους και να ξέρουν τι να κάνουν όταν βρίσκονται μεταξύ τους.

Αναπτύσσεται σταδιακά μια σχέση εμπιστοσύνης και το παιδί είναι περισσότερο πρόθυμο να ακούσει το γονιό και να επηρεαστεί από τη γνώμη του. Ίσως η έντονη δραστηριότητα, η σωματική δύναμη και η ανάγκη για κυριαρχία που χαρακτηρίζουν τους νταήδες, να μπορούν να χρησιμοποιηθούν πιο εποικοδομητικά: για παράδειγμα, με τη μορφή μιας αυστηρής πειθαρχίας μέσα στα πλαίσια κανονισμών, όπως στο ποδόσφαιρο ή κάποια άλλη αθλητική δραστηριότητα. Ενδέχεται ακόμα το παιδί να έχει κάποια ιδιαίτερο ταλέντο το οποίο να ενθαρρύνουν οι γονείς τους.

Τι μπορούν να κάνουν οι γονείς του θύματος;

Αν οι γονείς υποψιάζονται ή είναι σίγουροι ότι το παιδί τους έχει πέσει θύμα εκφοβισμού και το σχολείο δεν τον έχει ενημέρωσε για την κατάσταση αυτή, θα πρέπει να επικοινωνήσουν με το δάσκαλο ή τον καθηγητή του παιδιού τους το συντομότερο δυνατόν. Ένας τρόπος για να αυξηθεί η αυτοεκτίμηση του παιδιού είναι να αναπτύξει κάποιες πιθανές κλίσεις και θετικά χαρακτηριστικά που διαθέτει. Ακόμα και αν οι πιθανότητες να διακριθεί στον αθλητισμό είναι περιορισμένες, η σωματική άσκηση μπορεί να αποφέρει στο παιδί καλύτερο φυσικό συντονισμό, λιγότερο σωματικό άγχος και έτσι να αυξηθεί η αυτοπεποίθησή του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να «εκπέμπει διαφορετικά μηνύματα» στο περιβάλλον του και, ως εκ τούτου, οι σχέσεις με τους συνομηλίκους του να βελτιωθούν.

Ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο, καθώς το αγόρι ή το κορίτσι δε θα αντιμετωπίζεται με την καθιερωμένη αρνητική αντίληψη που μπορεί να έχουν οι συμμαθητές του γι' αυτό. Για να βελτιώσουν την κατάσταση του παιδιού στο σχολείο, οι γονείς μπορούν να το ενθαρρύνουν να πλησιάσει έναν ήρεμο και φιλικό συμμαθητή του. Οι γονείς προτείνουν στο παιδί συγκεκριμένους τρόπους για να πλησιάσει ένα συμμαθητή. Θα πρέπει επίσης να είναι έτοιμοι να στηρίξουν και να ενθαρρύνουν το παιδί, γιατί αυτό, επειδή εξαιτίας παλαιότερων αποτυχιών, θα έχει την τάση με την παραμικρή δυσκολία να παρατήρει την προσπάθεια.

Όταν οι γονείς ανακαλύπτουν ότι ο γιος ή η κόρη τους έχει πέσει θύμα εκφοβισμού ή έχει αποκλειστεί από τη ομάδα των συνομηλίκων, αυξάνουν τις προσπάθειες τους να ενθαρρύνουν το παιδί και να το προστατεύσουν από την απογοήτευση. Όπως

συζητήσαμε παραπάνω, στον εκφοβισμό μπορεί να συμβάλει και η προκλητική συμπεριφορά του θύματος. Στην περίπτωση αυτή, σημαντικό καθήκον των γονέων είναι να βοηθήσουν, προσεκτικά αλλά σταθερά, το παιδί να βρει τρόπους αντίδρασης που δε θα εξοργίσουν τόσο το περιβάλλον του. Επιπλέον, τα προκλητικά και παθητικά θύματα έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά όπως η ανασφάλεια και η έλλειψη αυτοπεποίθησης γι' αυτό ισχύουν οι ίδιες προτάσεις και συμβουλές που δίνουμε για τα παθητικά θύματα. Στις πιο δύσκολες περιπτώσεις αυτού του είδους, είναι απαραίτητη η πρόσθετη βοήθεια από έναν ειδικευμένο παιδοψυχολόγο ή ψυχίατρο.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΥΜΑ

- Πρέπει να έχεις ψυχραιμία και μεγάλη αυτοπεποίθηση.
- Όταν κάποιος σε κοροϊδεύει, εσύ μην απαντάς κάνε ότι δεν ακούς .Απλά κοίτα τον στα μάτια και πες του καθαρά και σταθερά «ΣΤΑΜΑΤΑ» ή «ΑΣΕ ΜΕ ΗΣΥΧΟ»
- Απομακρύνσου όσο πιο γρήγορα μπορείς.
- Πήγαινε σε κάποιον δάσκαλο σου ή κάποιον ενήλικα και πες του τι συνέβη.
- Αν δεν μπορείς να το πεις σε κάποιον ενήλικα επειδή φοβάσαι, πες το σε κάποιον φίλο σου και ζήτα του να είναι μαζί σου.
- Εσύ συνέχισε να το αναφέρεις μέχρι να σε ακούσει κάποιος.
- Αν κάποιος σου στέλνει απειλητικά sms ή e-mail κράτησέ το για να αποδείξεις την ενοχή του.
- Αν αυτός που σε εκφοβίζει είναι ολόκληρη παρέα, τότε πιάσε το πιο αδύναμο μέλος και πες ότι αυτό που κάνουν δεν είναι σωστό και ρώτα τον αν θα του άρεσε να ήταν στη θέση σου.
- Αν δεν έχει αλλάξει τίποτα, τότε ζήτα από τους γονείς σου να σου αλλάξουν σχολείο, το οποίο θα είναι αρκετά φιλικό και ασφαλές για σένα .
- Να μην πιστεύεις αυτά που σου λένε αυτοί που σε εκφοβίζουν και να επαινείς τον εαυτό σου για να γίνεις καλύτερος και να θυμάσαι ότι πολλοί άνθρωποι βρέθηκαν στην θέση σου και το αντιμετώπισαν πολύ καλά . .

ΜΕΤΡΑ ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Σχολική ημερίδα

Καλό είναι να οργανωθεί από το σχολείο μια ημερίδα αφιερωμένη στο φαινόμενο αυτό. Επίσης θα μπορούσε να προβληθεί ένα βίντεο σχετικά με το φαινόμενο του εκφοβισμού. Στόχος της ημερίδας είναι να αποφασιστεί ένα γενικό μακροπρόθεσμο πρόγραμμα δράσης για το σχολείο.

Επιτήρηση και εξωτερικό περιβάλλον

Τα περισσότερα περιστατικά εκφοβισμού γίνονται μέσα στο σχολείο όχι στη διαδρομή προς και από αυτό. Έχει παρατηρηθεί ότι στα σχολεία όπου η πυκνότητα των καθηγητών είναι λίγο μεγαλύτερη κατά την ώρα του διαλειμμάτων τα φαινόμενα εκφοβισμού είναι λιγότερα. **Συνεπώς είναι σημαντικό να υπάρχει μαζί με τους μαθητές ένας επαρκής αριθμός ενηλίκων.** Θα πρέπει να είναι έτοιμοι να παρέμβουν γρήγορα και αποφασιστικά σε περιστατικά βίας. Επίσης δεν θα πρέπει να αρκούνται στη δικαιολογία «για πλάκα» ακόμα και αν αυτή προέρχεται από το ίδιο το θύμα. Πολλές φορές μπορούμε να καταλάβουμε αν υπάρχει ζήτημα εκφοβισμού από τον τόνο της φωνής, τις εκφράσεις των προσώπων των παιδιών. Η παρέμβαση των ενηλίκων με αποφασιστικότητα και σταθερότητα δίνει στους μαθητές το μήνυμα : **το νταηλίκι δεν περνάει.** Από την άλλη πλευρά ο εκπαιδευτικός που ενώ βρίσκεται στο προαύλιο για επιτήρηση δεν παρεμβαίνει. Αυτή η στάση φανερώνει σιωπηρή συγχώρεση του εκφοβισμού. Έτσι στέλνει στον νταή το μήνυμα ότι μπορεί να συνεχίσει τη δράση του χωρίς συνέπειες.

Ανοιχτή γραμμή επικοινωνίας

Όταν ένας μαθητής θυματοποιείται στο σχολείο το φυσικό είναι να το συζητήσει με τους γονείς του και τους δασκάλους του. Δυστυχώς ο μαθητής που γίνεται ο στόχος των νταηδων είναι αγχώδης και ανασφαλής και μπορεί να μην τολμά να μιλήσει σε κάποιον για την κατάσταση. Σε τέτοιες περιπτώσεις είναι χρήσιμη η τηλεφωνική επαφή. Πρωταρχικό ρόλο του «ατόμου επικοινωνίας» θα είναι να ακούει, να υποστηρίζει και να προσπαθεί να δημιουργήσει ολοκληρωμένη εικόνα της κατάστασης.

Συναντήσεις εκπαιδευτικών-γονέων

Εάν θέλουμε να επιλύσουμε προβλήματα εκφοβισμού, η στενή συνεργασία ανάμεσα στο σχολείο και το σπίτι είναι απαραίτητη. Άλλες λύσεις είναι οι ατομικές συζητήσεις του γονέα και δασκάλου της τάξης ή η κατ' ιδίαν τηλεφωνική επικοινωνία. Αν το σχολείο αποφασίσει να καταπολεμήσει το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού θα μπορούσε να ανακοινώσει και να κάνει μια συζήτηση σχετικά με αυτό στη γενική συνέλευση γονέων. Ύστερα μπορεί να ακολουθήσει συζήτηση σχετικά με το σχέδιο δράσης και τα μέτρα που θα λάβει το σχολείο με σκοπό να αντιμετωπίσει τα φαινόμενα του εκφοβισμού. Το σχολείο θα πρέπει να ενθαρρύνει τους γονείς έτσι ώστε να επικοινωνούν με τους δασκάλους εάν υποψιαστούν ότι το παιδί τους έχει πέσει θύμα εκφοβισμού ή ότι κάνει τον νταή σε άλλους. Ας μην ξεχνάμε ότι η αύξηση της επικοινωνίας του σχολείου και των γονέων όχι μόνο σε ότι αφορά τον εκφοβισμό αλλά και για άλλα ζητήματα είναι χρήσιμη και φέρνει αποτελέσματα.

Ομάδες εκπαιδευτικών για την ανάπτυξη του κοινωνικού πλαισίου του σχολείου

Η δράση ενάντια στα φαινόμενα του εκφοβισμού στο σχολείο δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να καταλήξει σε ένα σόου με ενθουσιώδη βραχυπρόθεσμη δράση που θα αντικατασταθεί πολύ σύντομα από κάτι άλλο εξίσου ενθουσιώδες. Επειδή ο

εκφοβισμός μπορεί να εμφανιστεί όπου συνυπάρχουν αρκετά άτομα πρέπει να είμαστε σε συνεχή ετοιμότητα για τη απαλοιφή παρόμοιων τάσεων στο σχολικό περιβάλλον, οφείλουμε να διατηρήσουμε ζωντανή την εμπλοκή στο έργο μας.

Ένας τρόπος να πετύχουμε τους στόχους είναι να χωρίσουμε τους εκπαιδευτικούς σε ομάδες για την ανάπτυξη του κοινωνικού πλαισίου. Χωρισμένοι σε ομάδες 5 έως 10 ατόμων μπορούν να έχουν τακτικές συναντήσεις 1 φορά την εβδομάδα, και εκεί να συζητούν για διάφορα προβλήματα του σχολείου. Ακόμα και για τους εκπαιδευτικούς που δεν έχουν κρούσματα επιθετικότητας στις τάξεις τους η συμμετοχή στην ομάδα είναι πολύτιμη καθώς με την πάροδο του χρόνου τα δεδομένα μέσα σε μία τάξη ενδέχεται να αλλάξουν. Συζητώντας το πρόβλημα του εκφοβισμού δίνεται η δυνατότητα για αξιολόγηση της τρέχουσας κατάστασης του σχολείου πόσο αποτελεσματικά είναι τα μέτρα που έχουν ληφθεί, ποιες επιπλέον προσπάθειες μπορούν και πρέπει να καταβληθούν κτλ. Αν σε κάποιο τμήμα παρατηρείται έντονο πρόβλημα εκφοβισμού το οποίο δεν έχει επιλυθεί η παρουσία ενός σχολικού ψυχολόγου (ή σύμβουλος ή κοινωνικός λειτουργός) μπορεί να αποδειχθεί πολύτιμη.

ΜΕΤΡΑ ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

Οδηγίες για τους εκπαιδευτικούς στην τάξη

- Πρέπει να υπάρχει ενημέρωση και συζήτηση σχετικά με το θέμα του σχολικού εκφοβισμού. Τονίστε την απομόνωση του παιδιού - θύματος .
- Τροφοδοτήστε το συναίσθημα της ευσυναίσθησης κάνοντας τους να σκεφθούν πως μπορεί να νιώθει ο άλλος .
- Δημιουργήστε με τους μαθητές ένα κοινωνικό συμβόλαιο που θα δίνει έμφαση στο ότι πρέπει να συμπεριφερόμαστε όπως θέλουμε να μας συμπεριφέρονται και φτιάχνουμε μια λίστα κανόνων σωστής συμπεριφοράς.
- Μιλάμε για τα αίτια του εκφοβισμού «Γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει ο εκφοβισμός» ;"
- Προσπαθήστε να βοηθήσετε τα παιδιά που τείνουν να έχουν παραβατική συμπεριφορά με διδασκαλία διαχείρισης θυμού.

Κανονισμοί της τάξης για τον εκφοβισμό

Για να αντιμετωπιστούν τα περιστατικά του εκφοβισμού / θυματοποίησης μέσα στην τάξη, θα πρέπει να συμφωνήσουν εκπαιδευτικοί και μαθητές και να αποδεχτούν μερικούς απλούς κανόνες .Έχει μεγάλη σημασία να σχεδιάσουμε ένα σύνολο κανόνων άμεσα και έμμεσα. Το σημαντικό για τον καθορισμό είναι να εμπλέκονται και οι ίδιοι οι μαθητές, γιατί έτσι θα αισθάνονται μεγαλύτερη υπευθυνότητα στην τήρησή τους. Οι τελικοί κανονισμοί, όπως θα τους αποφασίσει το σύνολο της τάξης, μπορούν να αναρτηθούν στον πίνακα ανακοινώσεων ή σε κάποιο άλλο εμφανές σημείο της τάξης.

Αρχίστε με τους εξής τρεις κανόνες:

1. Δε θα παρενοχλούμε άλλους μαθητές.
2. Θα προσπαθούμε να βοηθάμε τους μαθητές που πέφτουν θύματα εκφοβισμού.
3. Θα προσπαθήσουμε να συμπεριλάβουμε στην παρέα μας μαθητές που μένουν συνήθως μόνοι.

Κατά τη σύνταξη των κανόνων, πρέπει να αποσαφηνίσουμε στους μαθητές σε ποιο ακριβώς είδος συμπεριφοράς αναφέρεται ο καθένας. Μια άλλη δυνατότητα που έχουμε για να ευαισθητοποιήσουμε τους μαθητές μας στην τήρηση των κανόνων είναι να χρησιμοποιήσουμε αποσπάσματα από την παιδική και τη νεανική λογοτεχνία και να τα διαβάσουμε μέσα στην τάξη. Σκοπός της ανάγνωσης λογοτεχνικών αποσπασμάτων πρέπει να είναι να αυξήσουμε την ενσυναίσθηση των μαθητών για τα θύματα του εκφοβισμού.

Μια άλλη αποτελεσματική και ευχάριστη μέθοδος ευαισθητοποίησης είναι τα παιχνίδια ρόλων που σχετίζονται με τον εκφοβισμό στα οποία μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε συγκεκριμένες καταστάσεις από την τάξη ή από γενικότερα περιστατικά. Η σημασία των κανόνων πρέπει να είναι ξεκάθαρη. Από την έρευνα και την εμπειρία μας γνωρίζουμε ότι αυτοί οι μαθητές δεν έχουν πάντα πλήρη επίγνωση του πόσο κακό κάνουν στους άλλους.

Η συζήτηση των κανόνων της τάξης μας δίνει ακόμα τη δυνατότητα να επηρεάσουμε στάσεις που συνδέονται με τον εκφοβισμό μεταξύ των μαθητών, παθητική συμμετοχή στον εκφοβισμό. Ακόμα και όταν συμμετέχουν παθητικά δεν παύουν να είναι «συνένοχοι» και τελικά να έχουν ατομική ευθύνη για ό, τι συμβαίνει. Η αναφορά στα «άλλα παιδιά» για την απαλλαγή από την ατομική ευθύνη δε γίνεται αποδεκτή. Όταν ένας μαθητής καταγγέλλει ένα περιστατικό εκφοβισμού, υπακούει απλώς στον κανόνα. Δεν είναι κουτσομπολιό αλλά συμπαράσταση προς το θύμα.

Οι ίδιοι οι μαθητές μπορούν να προτείνουν τρόπους με τους οποίους να εμπλακούν σε κοινές δραστηριότητες και οι συμμαθητές τους οι οποίοι μένουν εύκολα εκτός παιχνιδιού. Να προσφέρουν συνεχή ενθάρρυνση στους μοναχικούς μαθητές, ώστε αυτοί να αποβάλουν τη δύσπιστη στάση τους προς τους συμμαθητές του.

Έπαινος

Ο ένθερμος έπαινος είτε για τη συμπεριφορά των μαθητών μεταξύ τους είτε για την πρόοδό τους θεωρείται ότι επιδρά θετικά στο κλίμα της τάξης. Εξάλλου, αν ο μαθητής ξέρει ότι τον αποδέχονται και τον συμπαθούν, θα δεχτεί ευκολότερα την κριτική για την ανεπιθύμητη συμπεριφορά του και θα προσπαθήσει να αλλάξει. Οι επιθετικοί μαθητές ιδιαίτερα και όσοι επηρεάζονται εύκολα από τους άλλους πρέπει να επαινούνται όταν δεν αντιδρούν επιθετικά σε καταστάσεις που συνήθως τους προκαλούν, καθώς και για τη μη συμμετοχή τους σε πράξεις εκφοβισμού.

Κυρώσεις

Για να αλλάξει η συμπεριφορά των επιθετικών μαθητών, συνήθως δεν αρκούν κατανόηση και ο ένθερμος έπαινος του δασκάλου ή άλλων ενηλίκων. Για την καταπολέμηση της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς είναι απαραίτητες και οι κυρώσεις, ένα είδος αρνητικής συνέπειας. Ο συνδυασμός του ένθερμου επαίνου για τις θετικές δραστηριότητες και των κυρώσεων που γίνονται με συνέπεια για την επιθετική συμπεριφορά που αντιβαίνει στους κανόνες εγγυάται τα καλύτερα αποτελέσματα. Στη συζήτηση κανόνων κατά του εκφοβισμού, φυσικό είναι να αναφερθεί και το ζήτημα των κατάλληλων κυρώσεων για τη μη υπακοή σε αυτούς. Εδώ έχει σημασία ο διδάσκων να βάλει και τους μαθητές στη συζήτηση. Συνεπώς καλό θα είναι ο δάσκαλος να δηλώνει σαφέστατα σε ποια συμπεριφορά αντιδρά.

Επίσης η επιλογή της τιμωρίας θα πρέπει να είναι ανάλογη έως ένα βαθμό με την ηλικία, το φύλο, την προσωπικότητα του μαθητή. Δε θα πρέπει να χρησιμοποιούμε ως τιμωρία την επιπλέον σχολική εργασία για το σπίτι.

Κάποιες πιθανές τιμωρίες είναι οι εξής: η σοβαρή προσωπική συζήτηση με το μαθητή, να καθίσει ο μαθητής μαζί με τον επιτηρητή εκπαιδευτικό σε μερικά διαλείμματα, να τον στείλουμε να συζητήσει σοβαρά με το διευθυντή ή να του στερήσουμε κάποια προνόμια. Ίσως ακόμα να έρθουμε σε επαφή με τους γονείς του μαθητή, να τους ενημερώσουμε για την κατάσταση και να προσπαθήσουμε να εξασφαλίσουμε τη συνεργασία τους με στόχο την αλλαγή της συμπεριφοράς του μαθητή. Οι επιθετικοί μαθητές να μάθουν σταδιακά να δέχονται ένα σύστημα κανόνων. Όταν αθετούν κάποια συμφωνία στο σπίτι ή παραβαίνουν κανόνες, να μην υπάρχει συνεπής αρνητική αντίδραση από του γονείς, ενώ περιστασιακά η συμπεριφορά τους έχει ως αποτέλεσμα βίαια ξεσπάσματα ή σωματική τιμωρία.

Συνελεύσεις της τάξης

Όλα αυτά μπορούν να γίνουν στη συνέλευση της τάξης στην οποία μαζί με τους μαθητές συμμετέχει και ο εκπαιδευτικός. Επίσης είναι καλύτερα οι μαθητές και ο δάσκαλος να κάθονται σε κύκλο ή ημικύκλιο, οπτική επαφή μεταξύ των μελών της ομάδας. Φυσικός αρχηγός της ομάδας αναδεικνύεται ο εκπαιδευτικός. Η τάξη πρέπει να συνεδριάζει τακτικά, ίσως μία φορά την εβδομάδα. Ο κοινωνικός έλεγχος που ασκείται από συνομηλίκους και ενηλίκους αποτελεί συνήθως μια αποτελεσματική μέθοδο για να επηρεάσουμε τη συμπεριφορά των επιθετικών, αντικοινωνικών παιδιών. Καμιά φορά μπορεί να παρίσταται στη συνέλευση και ο ψυχολόγος ή ο σύμβουλος του σχολείου.

Συνεργατική μάθηση

Η συνεργατική μάθηση, πρόκειται για ομαδική εργασία ειδικού τύπου. Οι μαθητές που συμμετέχουν σε συνεργατικές ομάδες έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να αποδέχονται ο ένας τον άλλον και να είναι πιο θετικοί προς τον άλλο, να αλληλοβοηθούνται, να αλληλοϋποστηρίζονται και να αναπτύσσουν λιγότερες προκαταλήψεις προς αλλοεθνή μέλη της ομάδας. Το μέγεθος της ομάδας μπορεί να κυμαίνεται από δύο έως έξι μαθητές, ανάλογα με το είδος της εργασίας. Τα μέλη της ομάδας κάθονται μαζί σε κύκλο, αρκετά κοντά, για να μπορούν να μιλούν μεταξύ

τους χωρίς να ενοχλούν τις άλλες ομάδες. Βασικό χαρακτηριστικό της μεθόδου είναι ότι ο διδάσκων σχεδιάζει με τέτοιο τρόπο την εργασία, ώστε να δημιουργείται μεταξύ των μελών της ομάδας αμοιβαία θετική εξάρτηση.

Για να είναι οι ομάδες μας ανάμεικτες ως προς τις ικανότητες των μαθητών, θα πρέπει να τις χωρίσει ο ίδιος ο δάσκαλος ο οποίος θα πρέπει να χρησιμοποιήσει και αυτά που γνωρίζει για τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των μαθητών, ώστε να μειώσει τις πιθανές τάσεις εκφοβισμού.

Έτσι είναι εύκολο να προσδιορίσει ποιοι δεν επιλέχθηκαν από κανέναν κι ύστερα γύρω από τα απομονωμένα αγόρια και κορίτσια να συνθέσει μια ομάδα θετικών και φιλικών μαθητών. Μπορεί ακόμα να σεβαστεί τις προτιμήσεις των μαθητών και να τους αφήσει να εργαστούν με ένα μέλος που έχουν επιλέξει, αλλά και κάποια άλλα μέλη τα οποία θα επιλέξει ο ίδιος. Αντίθετα ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να προσπαθήσει να πλαισιώσει τον νταή με μερικούς δυνατούς και σίγουρους για τον εαυτό τους μαθητές οι οποίοι δε θα υποκύψουν στον «τσαμπουκά» του.

Δεν μπορούμε να προκαθορίσουμε επί πόσο διάστημα θα αντέξει να εργάζεται μαζί μια ομάδα μαθητών. Γενικά μια ομάδα πρέπει να παραμένει μαζί αρκετό διάστημα, ώστε να διαγράφεται κάποια πρόοδος στις εργασίες της. Επίσης είναι σημαντικό τα μέλη της ομάδας να γνωρίζονται αρκετά καλά μεταξύ τους.

Όμως οι θετικές κοινές δραστηριότητες, όπως το να συγκεντρωθεί όλη η τάξη για συμμετάσχει σε κάποια παιγνιώδη ομαδική δραστηριότητα, μπορεί να έχει σημαντικά επίδραση στις σχέσεις των μαθητών και να δημιουργήσει συναισθήματα αλληλεγγύης. Τέτοιου είδους δραστηριότητες είναι π.χ. ένα πάρτι, μια σαββατιάτικη εκδρομή, η κατασκήνωση ή ένας χορός. Αν μάλιστα μπορούν να συμμετέχουν και οι γονείς, αυτό θα ωφελούσε ακόμα περισσότερο.

Συνελεύσεις γονέων/ κηδεμόνων – εκπαιδευτικών

Έχει μεγάλη σημασία οι γονείς να μιλήσουν στα παιδιά τους για την ευθύνη της παθητικής συμμετοχής στον εκφοβισμό, όπως και για το κατά πόσον η καταγγελία μιας πράξης εκφοβισμού είναι κουτσομπολιό. Δε συνιστούμε να στρέφεται η συζήτηση με κάποιον συγκεκριμένο μαθητή στη συνέλευση γονέων/κηδεμόνων και εκπαιδευτικών, αυτό μπορεί να γίνει σε πιο περιορισμένο κύκλο, μετά τη συνέλευση. Η γενική συζήτηση αποτελεί σαφώς μια ευκαιρία για γονείς και εκπαιδευτικούς ώστε να μάθουν για τις σχέσεις ενός μαθητή με τους συνομηλίκους του. Τέτοιες συζητήσεις είναι καλύτερα να τις κάνουμε κατ' ιδίαν. Αν κάποιος το επιθυμεί, το ζήτημα μπορεί να έχει συνέχεια και να αποφασιστεί η λήψη μέτρων. «Είναι ευθύνη του σχολείου να εξασφαλίσει την ύπαρξη επαφής».

ΜΕΤΡΑ ΣΕ ΑΤΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Σοβαρή συζήτηση με τον «νταή»

Αν ο εκπαιδευτικός γνωρίζει ή έστω υποψιάζεται ότι μέσα στην τάξη λαμβάνει χώρα εκφοβισμός, δε θα πρέπει να ολιγωρεί, αλλά να αναλαμβάνει αμέσως δράση. Είναι σημαντικό να αρχίσει αμέσως τη συζήτηση τόσο με τον νταή ή τους νταήδες, όσο και με το θύμα. Το μήνυμα για τους νταήδες πρέπει να είναι το εξής: **«Ο τσαμπουκάς δεν περνάει ούτε στην τάξη ούτε στο σχολείο μας και θα κάνουμε το παν για να τον σταματήσουμε».**

Συζήτηση με το θύμα

Όταν προσπαθούμε να ξεκαθαρίσουμε μια κατάσταση εκφοβισμού, πρέπει να καταλάβουμε κάθε δυνατή προσπάθεια για να εξασφαλίσουμε στο θύμα αποτελεσματική προστασία από την παρενόχληση. Αν κοινοποιήσουμε απλώς το πρόβλημα του εκφοβισμού μέσα στην τάξη χωρίς να εξασφαλίσουμε επαρκή προστασία στο θύμα, ενδεχομένως θα κάνουμε τα πράγματα χειρότερα. Για να παρέχουμε στο θύμα την προστασία που χρειάζεται, είναι απαραίτητες η στενή συνεργασία και η συχνή ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα στο σχολείο και την οικογένεια του μαθητή. Παράλληλα είναι σαφές ότι πολλά παιδιά που πέφτουν θύματα εκφοβισμού φοβούνται τόσο τις αρνητικές συνέπειες, που δε θέλουν τη συμβουλή των ενηλίκων. Στην περίπτωση αυτή, οι ενήλικοι πρέπει να αναλάβουν την ευθύνη να αποκαλύψουν το πρόβλημα, πιθανόν και παρά τις διαμαρτυρίες του θύματος. Εκ των υστέρων αποδεικνύεται συχνά ότι το θύμα νιώθει μεγάλη ανακούφιση που το ζήτημα αποκαλύφθηκε.

Ωστόσο σε πολλές περιπτώσεις είναι σαφές, ακόμα και πριν γίνει η συνάντηση, ότι ανάμεσα στις οικογένειες των νταήδων και του θύματος υπάρχει ένταση και εχθρικό κλίμα. Τότε είναι μάλλον καλύτερο να συναντηθεί ο εκπαιδευτικός με κάθε οικογένεια ξεχωριστά και ύστερα να οργανώσει μια κοινή συνάντηση. Εάν όμως κρίνει ότι δεν θα είναι εύκολο να διαχειριστεί μια τέτοια συνάντηση, θα πρέπει να καλέσει και τον ψυχολόγο του σχολείου ή το σύμβουλο.

Χρήση της φαντασίας

Για να βοηθήσουν τους «νταήδες» ή τα θύματα ώστε να ανακαλύψουν αλλά καταλληλότερα πρότυπα αντίδρασης, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν το πλαίσιο του σχολείου και τις γνώσεις που έχουν για του μαθητές. Μπορεί για παράδειγμα, ο δάσκαλος ή ο καθηγητής να βάλει το θυματοποιημένο παιδί να κάνει μια σημαντική εργασία μαζί με έναν από του δημοφιλές μαθητές και να την παρουσιάσουν στην τάξη. Μια άλλη προσέγγιση θα ήταν να προσπαθήσει να εδραιώσει μια ανεπίσημη συνεργασία ορισμένων φιλικών και επινοητικών μαθητών που δεν εμπλέκονται στον εκφοβισμό. Είναι μεγάλο πλεονέκτημα όταν τέτοιοι «μαθητές –κλειδιά» είναι πρόθυμοι να δείξουν ενεργά την αποδοκιμασία τους προς τον εκφοβισμό, προστατεύοντας, για παράδειγμα, έως ένα βαθμό το θύμα ή «εξουδετερώνοντας» τον νταή.

Ομάδες συζήτησης για γονείς «νταήδων» ή θυμάτων

Για να βοηθήσουμε τους μαθητές που παρουσιάζουν σχετικά σοβαρά προβλήματα προσαρμογής, αλλά και του γονείς του, μια καλή λύση θα ήταν ενδεχομένως να

καλέσουμε τους γονείς των νταήδων ή των θυμάτων να συμμετάσχουν σε ομάδες συζήτησης, τις οποίες θα κατευθύνει ένας ειδικευμένος θεραπευτής ή αρχηγός ομάδας. Οι γονείς των διαφορετικών «κατηγοριών» - νταήδων και θυμάτων αντίστοιχα θα είναι σε ξεχωριστές ομάδες, διότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είναι συνήθως διαφορετικά.

Αλλαγή τμήματος ή σχολείου

Το ιδανικό, για πολλούς λόγους, είναι να επιλύσουμε ένα διαπιστωμένο πρόβλημα εκφοβισμού/θυματοποίησης «επιτόπου», κάνοντας χρήση των μέτρων που έχουμε περιγράψει, μέσα στην ίδια την τάξη και στο σχολείο, όμως αν παρ' όλες τις επανειλημμένες προσπάθειες μας, το πρόβλημα εξακολουθεί να υφίσταται, μια εναλλακτική λύση είναι η αλλαγή τμήματος ή και σχολείου.

Όταν σε ένα τμήμα υπάρχει ένας άτυχης συνδυασμός επιθετικών μαθητών, το σχολείο θα πρέπει, αφού έρθει σε επικοινωνία με τους εμπλεκόμενους μαθητές, να κατανείμει τους μαθητές αυτούς σε διαφορετικά τμήματα ή, αν είναι εφικτό, σε διαφορετικά σχολεία. Η πρώτη λύση στην όποια θα πρέπει να στραφούμε είναι η μετακίνηση των επιθετικών μαθητών και όχι του θύματος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση το ερωτηματολόγιο, το 85% των μαθητών έχουν υπάρξει μάρτυρες βίαιων περιστατικών. Από αυτούς το 28% δήλωσαν περισσότερες από δύο φορές, το 23% δύο φορές, το 49% μία φορά και το 10% δεν απάντησαν.

Η έρευνα έδειξε ότι: Τα περιστατικά βίας λαμβάνουν χώρα κυρίως στην αυλή του σχολείου (δηλώνει το 72% των μαρτύρων) και στους διαδρόμους (δηλώνει το 17% των μαρτύρων). Αλλά και μέσα στις αίθουσες διδασκαλίας εκτυλίσσονται βίαια περιστατικά (δηλώνει το 11% των μαρτύρων).

Το 43% των μαθητών που πήραν μέρος στην έρευνα έχουν υποστεί βία. Οι μισοί έχουν υποστεί βία από έναν συμμαθητή/τρια. Η άσκηση βίας προκαλεί κυρίως θυμό (23%), εκνευρισμό (24%) και τάση για εκδίκηση στα θύματα(44%).

Ο καθηγητής δεν είναι γνώστης των περιστατικών βίας που συμβαίνουν στο σχολικό χώρο, εκτός κι αν είναι ο ίδιος μάρτυρας, καθώς ελάχιστοι μαθητές επιλέγουν να τον πληροφορήσουν γι' αυτά (7% των μαθητών-μαρτύρων). Κατά σειρά προτίμησης οι μαθητές – μάρτυρες επιλέγουν να συζητήσουν το περιστατικό με τους φίλους τους (35%), και τους γονείς τους (10%). Ωστόσο, πολλοί είναι οι μαθητές που δεν απευθύνονται σε κανένα για να αναφέρουν το περιστατικό(33%).

Η εκδήλωση φαινομένων βίας μολονότι φάνηκε ότι δημιουργεί κλίμα ανασφάλειας για αρκετούς μαθητές είναι αντιμετωπίσιμη και μάλιστα με τρόπους που προτείνουν οι ίδιοι. Το 85% των μαθητών επιθυμεί να μάθει να επιλύει με ειρηνικά μέσα τις διαφορές και τις παρεξηγήσεις που δημιουργούνται αναπόφευκτα μέσα στο περιβάλλον του σχολείου.

Ανακεφαλαιώνοντας, στις συζητήσεις με την ολομέλεια διατυπώθηκαν κάποιες προτάσεις για τη μείωση της σχολικής βίας. Μπορεί να συμβάλλει η ενασχόληση με τον αθλητισμό, η επαφή με τη φύση μέσω εκδρομών και δραστηριοτήτων διαφόρων συλλόγων και η συμμετοχή σε πολιτιστικές και περιβαλλοντικές δραστηριότητες. Η οικογένεια πρωτίστως κι εν συνεχεία το σχολείο θα πρέπει να κινητοποιηθούν για την αντιμετώπιση της σχολικής βίας. Και οι ίδιοι οι δράστες όμως πρέπει να μάθουν να ελέγχουν τον εαυτό τους. Οι μαθητές θεωρούν πως ο καλύτερος τρόπος για να αποτραπεί ένας πιθανός δράστης να ασκήσει βία για δεύτερη φορά είναι η επίλυση των διαφορών δράστη-θύματος μέσω του διαλόγου.

Στις προτάσεις που έκαναν οι μαθητές ήταν να δημιουργήσουν ένα νέο ερωτηματολόγιο που να έχει ως στόχο να επιλέξουν οι μαθητές από μια πληθώρα πολιτικών αντι-βίας που εφαρμόζονται στην Ευρώπη, αυτήν που θεωρούν καταλληλότερη για το σχολείο τους. Επιπλέον, καλό είναι να λαμβάνονται υπόψη οι στάσεις των μαθητών απέναντι στο σχολείο, να αναζητηθούν τα χαρακτηριστικά του «ιδανικού» σχολείου και να διερευνηθούν οι σχέσεις των μαθητών με τους συμμαθητές τους καθώς και με τους άλλους παράγοντες της σχολικής ζωής.

ΕΙΝΑΙ ΖΗΤΗΜΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

«Κάθε άτομο έχει το δημοκρατικό δικαίωμα να είναι ελεύθερο από εκφοβισμό και επανειλημμένη, εσκεμμένη ταπείνωση, τόσο στο σχολείο όσο και στην ευρύτερη κοινωνία. Κανένας μαθητής δεν πρέπει να φοβάται να πάει σχολείο λόγω απειλούμενης παρενόχλησης ή ταπείνωσης, και κανένας γονιός δεν πρέπει να έχει αγωνία ότι κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί στο παιδί του!»

Dan Olweus

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1**ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ****1) ΦΥΛΟ:**

Άρρεν.....46%

Θήλυ 54%

2) ΜΟΡΦΩΣΗ ΠΑΤΕΡΑ

αναλφάβητος / δημοτική εκπαίδευση.....17%

απόφοιτος Γυμνασίου.....15 %

απόφοιτος Λυκείου.....35%

απόφοιτος ΤΕΙ.....16 %

απόφοιτος ΑΕΙ.....17%

3) ΜΟΡΦΩΣΗ ΜΗΤΕΡΑΣ

αναλφάβητος / δημοτική εκπαίδευση.....13%

απόφοιτος Γυμνασίου.....14 %

απόφοιτος Λυκείου.....37%

απόφοιτος ΤΕΙ.....11%

απόφοιτος ΑΕΙ.....25%

4) ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ ΠΑΤΕΡΑ

Ελληνική 95 %

Άλλη .....5% (ποια; Αλβανική)

5) ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ ΜΗΤΕΡΑΣ

Ελληνική 95%

Άλλη.....5% (ποια; 4 αλβανική, 1 γερμανική)

6) Ιδιαίτερες συνθήκες βιωμάτων οικογένειας

Διαζύγιο 5%

Βαριά ασθένεια.....1%

Απώλεια, πένθος.....8 %

Αλλαγή περιβάλλοντος 6%

Οικονομική κατάσταση:

Πολύ καλή.....20%

Καλή.....68%

Δύσκολη.....12%

7) Εργασία (γονέων)**ΠΑΤΕΡΑ**

Ιδιωτικός υπάλληλος.....	18%
Δημόσιος υπάλληλος.....	20%
Συνταξιούχος.....	6%
Ελεύθερος επαγγελματίας.....	32%
Άνεργος.....	2 %
Επιχειρηματίας	18%

ΜΗΤΕΡΑΣ

Ιδιωτικός υπάλληλος.....	12%
Δημόσιος υπάλληλος.....	25%
Συνταξιούχος.....	3%
Ελεύθερος επαγγελματίας.....	18%
Άνεργος.....	35%
Επιχειρηματίας	7%

8) Κατάσταση κατοικίας

Κακή.....	4%
Ικανοποιητική.....	22%
Πολύ καλή.....	74%

9) Το σχολείο που φοιτάς είναι πολυπληθές;

Άνω των 150 ατόμων	9%
κάτω των 150 ατόμων.....	9%

10) Τι είδους βία πιστεύετε ότι υπάρχει στο σχολικό σας περιβάλλον;

Λεκτική	30 %
Σωματική	22%
Ηλεκτρονική.....	2 %
Ψυχολογική.....	28%
Όλα.....	37%

11) Από ποιους μαθητές, κατά τη γνώμη σας, εκδηλώνονται κυρίως κρούσματα επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολικό σας περιβάλλον;

-Χαμηλής σχολικής επίδοσης	28%
-Μεγάλης σωματικής διάπλασης	17%
-Που δημιουργούν συνεχώς φασαρίες	42%
-Που θέλουν να είναι αρχηγοί	47%

- Κάτι άλλο 2%

12) Έχετε βρεθεί ως θεατές σε περιστατικό βίας;

Ναι.....85 %

Αν ναι, πόσες φορές τους τελευταίους 2 μήνες;

1 Φορά.....49%

2 Φορές.....23%

περισσότερες από 2 φορές 28%

Όχι 15%

13) Πού έχουν λάβει χώρα τα βίαια περιστατικά ;

-στην αυλή του σχολείου 72%

-στους διαδρόμους 17%

-στην αίθουσα διδασκαλίας 11%

- κάπου αλλού

14) Ως θεατές, πώς αντιδράσατε;

-φύγατε για να μην εμπλακείτε.....20%

-πήρατε το μέρος του θύματος.....17%

-παρακολούθηστε το περιστατικό αμέτοχοι 45%

-το αναφέρατε αμέσως στους καθηγητές 8%

-το βιντεοσκοπήσατε για να το δημοσιοποιήσετε 10%

15) Έχετε υποστεί βία;

Ναι 43 %

Όχι 57%

Αν ναι, τι είδους βία ;

Λεκτική (παρατσούκλια, ρατσιστικά σχόλια, προσβολές).....44%

Σωματική.....25%

Ηλεκτρονική.....5 %

Ψυχολογική.....21 %

Όλα.....5%

16) Πώς νιώσατε ;

Θυμό.....23%

Εκνευρισμό.....24%

Τάση για εκδίκηση.....44%

Κάτι άλλο.....40%

17) Αν έχετε πέσει θύματα εκφοβισμού , σε ποιον απευθυνθήκατε;

Καθηγητές.....7%
 Γονείς.....10%
 Φίλους..... 3%
 Σε κανένα.....33%

18) Αν έχετε απευθυνθεί στους καθηγητές σας για τον εκφοβισμό στο σχολείο σας, πως αντέδρασαν;

-Άκουσαν το γεγονός, χωρίς να κινητοποιηθούν.....27 %
 -Το υποβάθμισαν λέγοντας “βρείτε τα μεταξύ σας..... 26%
 -Κινητοποιήθηκαν συλλογικά με συστάσεις, ποινές και στενή παρακολούθηση.....22%

19) Έχετε ασκήσει βία;

Ναι.....49 %
 Όχι.....51%

20) Αν έχετε ασκήσει βία, πως νοιώσατε;

Ικανοποίηση 53%
 Δύναμη 22%
 Τύψεις 22%
 Κάτι άλλο.....3%

21) Τι σας οδήγησε σ’ αυτό;

-με προκάλεσε το θύμα.....71%
 -έτσι συμπεριφέρομαι συνήθως 5%
 -για πλάκα, για να γελάσουμε 12%
 - κάτι άλλο 12%

22) Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας, ο καλύτερος τρόπος για να αποτραπεί ένας πιθανός δράστης να ασκήσει βία για δεύτερη φορά ;

-η επίλυση των διαφορών δράστη-θύματος με τη βοήθεια μαθητών-διαμεσολαβητών 25%
 - διάλογος μεταξύ θύτη και θύματος 60%
 -η παραδειγματική και αυστηρή τιμωρία από το σχολείο.... 15%

Bullying Blog

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

10 τρόποι, ώστε να αποφύγει να γίνει κάποιος μαθητής θύμα σχολικής βίας.

1. Μην αφήνεις κανένα να ορίζει τη ζωή σου. Αντίδρασε!
2. Τόλμησε να πεις στο δράστη ότι ξεπέρασε τα όρια.
3. Κοίταξε το δράστη κατά πρόσωπο και δες πόσο αδύναμος είναι.
4. Μην φοβάσαι να μιλήσεις για το πρόβλημά σου.
5. Μην ντρέπεσαι γι' αυτό που είσαι.
6. Μην κλείνεις στον εαυτό σου. Γίνε κοινωνικός
7. Μην υποκύπτεις στις απειλές του δράστη.
8. Μην επηρεάζεσαι από αρνητικά σχόλια για την εμφάνισή σου.
9. Μην αδρανείς. Μην ανέχεσαι. Μην φοβάσαι. Φώναξε!
10. Πίστεψε στον εαυτό σου και στη δύναμή σου!

«Δεν έχει σημασία πως μοιάζουμε, τι χρώμα έχουμε, τι γλώσσα μιλάμε, σε ποιό θεό πιστεύουμε...

Δεν έχει σημασία ποιοί και από πού είμαστε.

Τελικά όλοι είμαστε ίδιοι εσωτερικά, όλοι γελάμε, όλοι κλαίμε, όλοι νιώθουμε ευχαρίστηση, όλοι νιώθουμε πόνο, όλοι αισθανόμαστε.

Ας αρχίσουμε να κοιτάμε στις ψυχές.'

Όχι στη βία, ναι στη φιλία...

*Αν ένα παιδί ζει μέσα στην κριτική:
μαθαίνει να κατακρίνει*

*Αν ένα παιδί ζει μέσα στην έχθρα:
μαθαίνει να καυγαδίζει*

*Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ειρωνεία:
μαθαίνει να είναι ντροπαλό*

*Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ντροπή:
μαθαίνει να είναι ένοχο*

*Αν ένα παιδί ζει μέσα στην κατανόηση:
μαθαίνει να είναι υπομονετικό*

*Αν ένα παιδί ζει μέσα στον έπαινο:
μαθαίνει να εκτιμά*

*Αν ένα παιδί ζει μέσα στην δικαιοσύνη:
μαθαίνει να είναι δίκαιο*

*Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ασφάλεια:
μαθαίνει να πιστεύει*

*Αν ένα παιδί ζει μέσα στην επιδοκιμασία:
μαθαίνει να έχει αυτοεκτίμηση*

*Αν ένα παιδί ζει μέσα στην παραδοχή
και φιλία:
μαθαίνει να βρίσκει την αγάπη μέσα
στον κόσμο.*

R. RUSSEL.

(http://www.ipsipetia.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=33&Itemid=5)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βλαχόπουλος, Σ., Γεωργούλας, Α., Ιντζεσιλόγλου, Ν. & Μπρίκα, Ε. (1998). *Κοινωνιολογία Γ' Λυκείου*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Οδηγικών Βιβλίων

Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π., Γαλανού Μ., «Έρευνα για την ομαδική παραβατικότητα μαθητών λυκείου σε σχολεία των Αθηνών», *Ποινικός Λόγος*, Έτος Δ', Ιανουάριος-Φεβρουάριος, Τεύχ.1/2004, Εκδόσεις Σάκκουλας, σελ. 461-474.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. Κέντρο Λεξικογραφίας Ε.Π.Ε. Επανεκτύπωση για «Το Βήμα».

Μπασέτας Κ., (1999), «Οι αρνητικές προσδοκίες του δασκάλου για τις ικανότητες των μαθητών του ως αιτία σχολικής αποτυχίας και κοινωνικού αποκλεισμού», στο *Σχολική Αποτυχία και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Αιτίες, Συνέπειες και Αντιμετώπιση*, Πρακτικά του Η' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (Επιμ. Κωνσταντίνου Χ., Πλειός Γ.), Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος-Σχολή Επιστημών Αγωγής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Β' Έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Νέστορος Ι. (επιμ.), (1999), *Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία*, Ε' Έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Πανούσης, Γ. (29-03-2008). *Βία στα σχολεία- Όλα είναι ζήτημα ορίων*. Φάκελος, Σαββατιάτικη Ελευθεροτυπία

Πετρόπουλος Ν., Παπαστυλιανού Α., (2001), *Μορφές επιθετικότητας, βίας και διαμαρτυρίας στο σχολείο (Γενεσιουργοί παράγοντες και επιπτώσεις)*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.

(<http://psycho-logia.gr>) Θυμός και επιθετικότητα στην παιδική – εφηβική ηλικία.

<http://gymneoch.art.sch.gr/ergasies/hbiastosxoleio.pdf>

<http://aristeadafou.blogspot.com/2011/11/10.html>

Dan Olweus, Εκφοβισμός και Βία στο σχολείο, Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε, Εκδόσεις ΕΨΥΠΕ

Κοινωνιολογία Γ Λυκείου, Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων

Λεξικό Γ. Μπαμπινιώτη , Β' Έκδοση , σελίδα 1320

<http://www.specialeducation.gr/>

<http://www.slideshare.net/dnaka/ss-3897656>

<http://www.psychologia.gr/editions/child's%20development.htm>

[http:// old.law.uoa.gr/crime-research/](http://old.law.uoa.gr/crime-research/)

<http://www.otyposnews.gr/archives/7274>

<http://www.0-18.gr/gia-paidia/ta-dikaiomata-soy>

<http://gymneoch.art.sch.gr/ergasies/hbiastosxoleio.pdf>

<http://aristeadafou.blogspot.com/2011/11/10.html>

<http://stressteen.stress.gr/abuse.php>

Dan Olweus

Εκφοβισμός και βία στο Σχολείο

Τι γνωρίζουμε
και τι μπορούμε να κάνουμε

